

Edmundas GANUSAUSKAS

TAIKINYS Nr. 1

Lietuvių tauta

2004

UDK 323(474.5)
Ga 342

Edmundas GANUSAUSKAS
TAIKINYS Nr. 1

Knyga leidžiama autoriaus lėšomis

ANTRAS LEIDIMAS

ISSN 1392-8465

ISBN 9986-795-28-1

Skiriu Beatričei, Mindaugui
ir visiems dešimtmečiams – su viltimi,
kad jie gyvens teisingesnėje Lietuvoje.

Autorius

ISSN 1392-8465

LIETUVIŲ TAUTA
LITHUANIAN NATION

ISBN 9986-795-28-1

TESTINIS, SERIJINIS MOKSLO DARBŲ LEIDINYS LIETUVIŲ
TAUTOS RAIDOS IR DABARTIES PROBLEMOMS GVILDENTI,
DOKUMENTAMS SKELBTI
LEIDŽIAMAS NUO 1997 m.

Vyriausiasis redaktorius ir sudarytojas dr. Algimantas LIEKIS

* * *

2004 m. specialus leidinys (1)

* * *

UDK 323(474.5)

Ga 342 GANUSAUSKAS, EDMUNDAS

TAIKINYS NR. 1. Autobiografinė, dokumentinė apybraiža apie
2003 pabaigoje ir 2004 m. pradžioje vykusį taip vadintą „prezidentinį
skandalą“.

Už knygoje pateikiamus faktus, jų interpretaciją atsako Autorius.

* * *

Knygą redagavo Vincenta VELŽYTĖ

Grafinis dizainas Lionės VAINIENĖS

Viršeliai Astos KAUSPĖDAITĖS

Nuotraukos Džojos Gundos BARYSAITĖS, Romualdo KUPRIO,
Antano STANEVIČIAUS

Leidžia „Lietuvių tautos“ redakcija. SL154. 2004 08 30.

Gedimino pr. 3, LT-01103 Vilnius, tel.: 2613652.

Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, Vilnius

Kaina sutartinė

ISSN 1392-8465

ISBN 9986-795-28-1

© Edmundas Ganusauskas, 2004

© „Lietuvių tauta“, 2004

Gerbiamasis Skaitytojau!

Jūsų rankose knyga apie praėjusių metų rudens ir šių metų pradžios vadinamąjį „prezidentinį skandalą“, kuris didelės dalies žmonių vertintas ir tebevertinamas gan prieštaringai. Kai kas įžiūrėjo ir įžiūri jame konkuruojančių, pralaimėjusių politikų ar jų partijų sąmokslą prieš jiems nepalankaus veikėjo išrinkimą prezidentu ar pan. Tokių nuomonių prieštaringumą, be abejonės, sukėlė didelės dalies žiniasklaidininkų ir politologų tendencingumas, noras įsiteikti galingiesiems ar atidirbti už gautą paramą, išankstinės nuostatos, politinių vertinimų iškėlimas aukščiau teisinių ar dvigubų vertinimo kriterijų – „saviesiems“ ir „nepalankiesiems“ – taikymas ir pagaliau dar nepakankamas demokratijos principų įsigalėjimas, kai „išrinktieji“ neretai ima įsivaizduoti esą jau aukščiau Tautos – ne jos valios vykdytojai, o neklystantys vadai, viršininkai ar pan.

Kas ir per minėtąjį skandalą buvo auka, o kas jos budelis, kas tikrai rūpinosi Tautos ir Nepriklausomos Lietuvos interesais, o kas tik siaurais savo ar savo partijos interesais, sužinosime tik objektyviai išnagrinėję dokumentus, suinteresuotųjų pusių argumentus. Šioje knygoje vieną iš minėtojo įvykio interpretacijų pateikia jos autorius, žinomas žurnalistas ir aviatorius, buvęs Prezidento R. Pakso patarėjas ir bendražygis **Edmundas Ganusauskas**, žmogus, kuris buvo minėtojo skandalo ne tik stebėtojas, bet ir viską iš arti matęs dalyvis. Be to, autorius naudojo LR Prezidento spaudos tarnybos, LR Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus ir kitų institucijų einamaisiais bei savo asmeniniu archyvais.

Žinoma, daug kas gali autoriui papriekaištauti dėl knygos „šališkumo“, dėl jo požiūrio į įvykius tik lyg pro savo ar Prezidento akinius, bet, kita vertus, mūsų Konstitucija ir Autorių teisių įstatymas kiekvienam garantuoja laisvę turėti ir skelbti savo nuomonę, už kurią ir pateikiamus faktus tik jis ir atsako. Tad nors ir šios knygos leidėjų nuomonės daug kur gali nesutapti su jos autoriaus nuomone ar kai kurių faktų interpretacija, pateikiame Jums, Gerbiamieji Skaitytojai, šią knygą be leidyklos papildymų ir pataisymų, turėdami viltį, kad tie, kurie turi kitokią nuomonę, rimtų argumentų dėl minėtojo skandalo, parengs savo knygą, straipsnius, kuriuos mes irgi išleistume; tikimės, kad jums bendradarbiaujant netrukus išleisime ir tų nesenų įvykių dokumentų knygą.

Tik turėdami visų pusių nuomones, dokumentus, žinodami visų argumentus, galėsime priartėti prie Tiesos. O ji Tautai reikalinga ne tik minėtojo skandalo įvertinimui, bet ir toliau kuriant Nepriklausomą, tikros demokratijos Lietuvą, kurioje viešpatautų Dora ir Teisingumas. Todėl ir laukiame Jūsų, Gerbiamieji Skaitytojai, argumentuotų laiškų, pasiūlymų, dokumentų, galinčių greičiau padėti surasti Tiesą „vardan tos Lietuvos...“

Leidėjas

VIETOJ PRATARMĖS

– Koks likimas ištiko Giuseppe Verdi operos „Aida“ herojų Radamesą?

– Žynių nuosprendžiu jis buvo gyvas užmūrytas požemyje. Kaip Paksas.

(Moksleivio atsakymas egzamino metu muzikos mokykloje)

Žinoma, prie Vilniaus inžinerinio statybos instituto ir Leningrado civilinės aviacijos akademijos diplomų, kurie nuo sovietų laikų dūlėja nežinia kuriame stalčiuje, jam būtų labai pritikusios šiuolaikiškos politikos mokslų ar filosofijos studijos, nepakenktų ir oratorinio meno kursas bei kiti panašūs dalykai. Tačiau labai retam šiame pasaulyje pavyksta suimti į vieną saują viską, ką gamta po dalį išdalija daugeliui gabių ar talentingų žmonių.

Rolandas Paksas – vienas iš tokių. Dangus dosniai atseikėjo jam jėgos bei gabumų. Per savo 48 metus jis, maksimalistas iš prigimties, daug suspėjo. Beveik neabejoju, jog gudria diplomatija neparemtas noras kuo greičiau ardyti ydingą sistemą, kad pagaliau iš tikrųjų imtų gerėti Lietuvos žmonių gyvenimas, buvo viena pagrindinių jo nušalinimo iš Prezidento pareigų priežasčių.

Jis norėjo pakeisti per keturiolika Nepriklausomybės metų rūdimis įsigražusią dvigubų standartų, korupcijos, užsakomojo teisingumo politiką ir sumokėjo už tai didelę kainą.

Rolandą Paksą pažįstu gerą ketvirtį amžiaus. Sportinės jaunystės metais Vilniaus S.Dariaus ir S.Girėno aeroklube daugelį žavėjo jo kaip

lakūno talentas, o draugauti traukė Rolando būdo bruožai – jis buvo linksmas, mėgo humorą, mokėjo groti keliais instrumentais.

Vėliau buvau vienas iš tų, kurie pirmieji matėme jį ir kaip vadovą. Pasitraukęs iš aktyvaus sporto, Rolandas Paksas ėmė vadovauti aeroklubui, solidžiai organizacijai su dideliu ūkiu. Jo laikais Kyviškių padangę lėktuvų gausmas drebindavo nuo ryto iki vakaro, kasdien skleisdavosi šimtai kupolų. Jis išliko draugiškas, kaip viršininkas buvo demokratiškas, kartu reiklus ir pedantiškai tvarkingas. Niekada nebuvau juo nusivylęs.

Pastaruosius dvejus metus netoli jo, be retų išimčių, būdavau kasdien. Mačiau dideles jo pastangas įgyvendinti tai, ką žadėjo žmonėms prezidento rinkimų kampanijos metu.

Jo pakviestas atėjau dirbti į prezidento komandą, nes juo tikėjau. Abejojau tik dėl to, ar būsiu jam naudingas, ar sugebėsiu deramai dirbti Prezidentui. Ta abejonė kirbėjo visada, tačiau niekada neabejojau paties Rolando Pakso sugebėjimais ir galimybėmis.

Į politikos viršūnę jį, doroviškai visa galva už priešininkus aukštesnį, atvedė žmonių pasitikėjimas. Tačiau rinkimai – tarsi atkrintamosios rungtyinės. Tikroji kova prasidėjo po rinkimų.

Manau, kad Rolandui Paksui kaip Respublikos Prezidentui stigo politinės kovos patirties. Jam galima priekaištauti dėl nesėkmingai suformuotos komandos, neapdairiai pasirinkto rėmėjo bei kitokių klaidų. Tačiau išsilaikyti politikos aukštumose Rolandui Paksui vis dėlto kur kas labiau sukludė dalykai, apie kuriuos nesinorėtų nė kalbėti, būtent tai, kad jis taip ir neišmoko veidmainiauti, regzti intrigų ir klastingai veikti iš pasalų.

Užtat šį meną klasiškai įvaldė kai kurie jo oponentai, ciniškos Prezidento Rolando Pakso nušalinimo bylos veikėjai. Deja, jiems aktyviai talkino ir daugelis žiniasklaidos priemonių, žūtbūtinai siekusių nuteikti Lietuvos žmones prieš įtakingųjų klanams neįtikusį Prezidentą. Kai kurie politikams pataikaujantys redaktoriai bei laidų vedėjai visiškai užmiršo šventą žurnalistikos principą – išklausyti ir kitą pusę.

Rašydamas knygą norėjau, kad ji – tarsi kita nuomonė – taptų kuklia atsvara tendencingos, dažnai šmeižikiškos informacijos lavinai, kuri visą pusmetį kaip iš gausybės rago pylėsi ant Prezidento Rolando Pakso.

Atakos prieš Rolandą Paksą nesiliovė ir po to, kai jo nušalinimo organizatoriams pavyko įgyvendinti savo planą. Jau kelintas mėnuo nagrinėjama baudžiamoji byla, inicijuota dėl to, jog Rolandas Paksas esą pasakė savo rėmėjui, kad jo telefono pokalbių gali būti klausomasi.

Tai – vienas iš trijų, regis, pats anekdotiškiausias, kaltinimas, kuriuo remdamasis Seimas balsavo už apkaltą, nors prieš pusę metų skandalo trubadūrai šaukte šaukė apie Prezidento ryšius su Rusijos nusikaltamu pasauliu ir grėsmes nacionaliniam saugumui.

Absurdiški prasimanymai išnyko kaip muilo burbulas, tačiau revanšo siekusių veikėjų įkarštis neatvėso, ir Rolandas Paksas buvo nušalintas už tokias nuodėmes, dėl kurių nei Algirdui Brazauskui, nei Valdui Adamkui nė plaukas nuo galvos nebūtų nukritęs.

Panašu, kad baudžiamoji byla Rolandui Paksui sukurpta vien bandant visuomenės akyse pateisinti apkaltos farsą. Todėl maga paklausti, ar psichologinis smurtas yra nusikaltimas? Jeigu taip, ar tokiam nusikaltimui galioja senatis?

Juk galime pasvajoti, jog kada nors mūsų valstybėje įsivyras pagarba teisei ir žmogui. Kas žino, galbūt ateisiančių kartų politikai bei teisininkai, atsigręžę į pirmtakų klystkeliuos, apgailės, kad penkioliktaisiais Nepriklausomybės metais jau priimta į Europos Sąjungą Lietuva buvo virtusi pusiau policine, savų ar svetimų specialiųjų tarnybų valdoma šalimi, kurioje net gražiausiai pavadinti teismai tarnavo korumpuotų politikų klanui, o žmogaus teisės ir laisvės vis dar buvo beveik nežinoma žemė.

Edmundas GANUSAUSKAS

**Prezidento Rolando Pakso
inauguracinė kalba Seime.
2003 metų vasario 26 diena**

Jūsų Ekscelencija Prezidente, pone Seimo pirmininke,
pone Ministre pirmininke, Jūsų Eminencija, Ekscelencijos,
garbūs parlamentarai, garbingieji svečiai, ponios ir ponai!

Prieš kelias minutes Dievo ir Tautos akivaizdoje priėmiau man suteiktus Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimus.

Jaučiu didžiulę atsakomybę Tėvynei ir Tautai. Jaučiu pagarbą ir dėkingumą visiems, kurių meile, pareigos suvokimu, auka ir darbu yra gyva Lietuva.

Šią susitelkti įpareigojančią valandą atsigrežiu į istorijos gelmėse nugrimzdusią praeitį ir lenkiuosi tolimiems mūsų protėviams, prieš 750 metų sukūrusiems Lietuvos valstybę.

Kalaviju apginta nuo savų ir svetimų, Lietuva per keletą amžių išaugo į didžią valstybę, vėliau dėl įvairių priežasčių praradusią savo didybę bei galią ir ilgai kentusią svetimšalių priespaudą.

Prieš trylika metų tautos valia ir ryžtu Lietuva amžiams susigražino laisvę ir nepriklausomybę. Ypač gerbiu lietuvių puoselėtojus, lietuviškojo žodžio skelbėjus ir gelbėtojus, žinomus ir istorijos užmirštuosius, visus, kurie išsaugojo tautą nelemtais laikais, kai galingesni kaimynai pranašavo visišką jos išnykimą.

Lenkiuosi Nepriklausomybės aktą paskelbusiems garbiesiems Lietuvos Tarybos vyrams, Nepriklausomybės kovų savanoriams, laisvės nesulaukusiems pokario partizanams ir tremtiniams.

Su jauduliu galvoju, kokiam drąsiam žingsniui ryžosi laisvės vėliavą vėl iškėlę Kovo 11-osios akto signatarai.

Noriu atskirai padėkoti Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkui Vytautui Landsbergiui, Prezidentams Algirdui Brazauskui ir Valdui Adamkui už jų ryžtą ir siekį atkurti ir stiprinti Lietuvos valstybę.

Jūsų Ekscelencija pone Adamkau, Jūsų kaip valstybės vadovo darbo patirtis, geri asmeniniai ryšiai su daugeliu užsienio valstybių vadovų, Lietuvos žmonių pasitikėjimas – tai vertybės, kuriomis kviečiu pasidalyti toliau bendradarbiaujant vardan Lietuvos ateities.

Tam mane įkvepia prieš porą dienų per mūsų pokalbį Jūsų pasakyti žodžiai: „Aš būsiu per tokį atstumą, per kokį nuo Jūsų tuo metu bus telefonas.“

Nuoširdžiai dėkoju visiems Lietuvos žmonėms už jų ištikimybę laisvos Lietuvos idėjai, nors žinau, kad daugeliui jų sunkus kasdienis gyvenimas kol kas neleidžia džiaugtis sunkiai iškovotos laisvės vaisiais.

Lenkiuosi čia esantiems savo tėvams, šeimai, artimiesiems bei draugams. Jų parama, jausmai ir nelengvi išgyvenimai suteikia man ryžto ir įpareigoja ištvermingai, atkakliai dirbti.

Dėkoju visų šalių ambasadoriams, nuoširdžiu darbu kuriantiems gerus Lietuvos ir kitų pasaulio valstybių tarpusavio santykius. Draugiškas daugelio šalių pritarimas mūsų siekiams stiprina tikėjimą, kad į daugiatautę Europą ir joje gimusios civilizacijos erdvę sugrįšime ne tik nepraradę savo veido, gimtosios kalbos ir kultūros paveldo, bet ir papildysime senojo žemyno kultūrą įvairovę.

Senoji Europos valstybė Lietuva ir jos kultūra iš tikrųjų dar niekada nebuvo taip arti svarbiausių klasikinių Europos vertybių kaip šiandien. Lietuvos ryšius su Europa nuo seniausių laikų iki šių dienų žymi ne tik žūtbūtinų kovų ir kultūros paminklai, bet ir lemtingi iššūkiai.

Dar XIII–XIV amžiais Europa metė Lietuvai iššūkį, ir Lietuvos krikštas kaip atsakas į jį sukūrė prielaidas mūsų valstybei tapti Vakarų civilizacijos bei Vidurio Europos dalimi.

Krikštas praturtino Lietuvą krikščioniškosiomis vertybėmis, atnešė nuodėmės ir atgailos sampratą. Su krikštu atėjo raštas ir knyga, parapijų bažnyčios, linijinį laiką skelbė varpai.

Renesanso epocha metė kitą iššūkį, ir iš Vakarų atėjusi pažanga į Lietuvos laukus atnešė trilaukio žemės apdirbimo principą. Švietimo epocha atėjo su Naujųjų laikų iššūkiu, į kurį Lietuva kartu su Lenkija atsakė ankstyviausia rašytine Europos konstitucija ir miestelių teisėmis.

Pagaliau – tarpukaris su modernio epochos iššūkiu ir atsakas – privalomasis pradinis mokslas, šiuolaikiškos architektūros gimnazijos, žmonių gerovę sparčiai kėlęs modernus ūkininkavimas ir kooperacija.

Visa civilizacijos raida yra grįsta permainomis. Viena iš būtinybių – nesibaigiantis atsinaujinimas. Tai ir žmogaus noras tobulėti,

ir šiuolaikinės valstybės priedermė geriau išreikšti žmonių lūkesčius bei suderinti jų interesus.

Kiekviena epocha iš Lietuvos pareikalavo ypatingo susitelkimo ir apsisprendimo. O kiekvienas apsisprendimas tapo jos gyvenimo istoriniu lūžiu.

Dabar Lietuva stovi naujo iššūkio akivaizdoje. Tai – mūsų narystė NATO ir Europos Sąjungoje.

Ar sugebėsime gyventi pagal senų demokratijos šalių puoselėjamas vertybes? Ar esame pasirengę priimti Europos paramą? Ar užteks intelektualinių, administracinių gebėjimų, pagaliau – skaidrumo ir paprasčiausio padorumo?

Tikiu, kad deramai, t.y. susitelkę ir patobulėję, atsakysime ir į šį iššūkį. Tvirtai tikiu, kad kitais metais Lietuva taps ir Europos Sąjungos, ir NATO nare.

Mūsų tikslas – gerovės valstybė su žemu nedarbo bei skurdo lygiu, didele darbo verte, tvirtomis socialinėmis garantijomis.

Mūsų kelias – aktyvios, vis aukštesnio lygmens gerovės kūrimas, investicijos į žmones. Žmonės – didžiausia vertybė ir svarbiausias politikos tikslas. Tai – esmių esmė, kalbant apie Lietuvos vietą Europos šalių bendrijoje, apie Lietuvos vietą žiniomis pagrįstoje pasaulio ekonomikoje.

Laikysiuosi nuostatos, kad sprendimai pirmiausia turi būti svarbūs visai visuomenei ir mažiausiai priklausyti nuo ideologinės pakraipos. Reikia didelių pastangų, kad ilgalaikė raidos strategija – ta plevenanti ateities vizija – materializuotųsi į modernią, turtingą ir teisingą valstybę.

Todėl dideliame bendrame darbe kviečiu Seimą, Vyriausybę ir kitas valstybės institucijas, visų lygių pareigūnus, mokslo bei kultūros autoritetus ir kiekvieną šalies pilietį. Turime siekti daugiau negu, atrodytų, įmanoma. Turime padaryti daugiau, negu esame užsibrėžę.

Gerbiameji Lietuvos žmonės! 2001 metų rugsėjo 11-osios barbariškas iššūkis civilizacijai simbolizuoja naujos epochos pradžią žmonijos istorijoje.

Suprasdami, jog nėra nieko brangesnio už taiką, negalime pasyviai stebėti, kaip pasaulį ištinka trečiojo tūkstantmečio grėsmės, todėl prisiėmėme demokratinių valstybių atsakomybę ginti civilizacijos vertybes.

Tarptautinis organizuotas nusikalstamumas, korupcija, nelegali migracija, nelegali prekyba ginklais, narkotikais ir žmonėmis yra viso civilizuoto pasaulio rūpestis, ir Lietuva niekada neliks nuošaly, kai bus sprendžiamos šios grėsmingos problemos.

Brangūs Lietuvos žmonės! Trylika Nepriklausomybės metų sukūrė tvirtus laisvės ir demokratijos pamatus.

Tikiu, kad, sutelkę jėgas, galime sukurti gerovę ir savo šalyje užtikrinti saugų žmonių gyvenimą. Tačiau suvokių ir būtinas šių didelių tikslų įgyvendinimo sąlygas.

Pagarba žmogui, grąžinant tikėjimą ateitimi ir pasitikėjimą savimi – tai mano programos esmė ir mūsų, visų Lietuvos žmonių, laimėjimo pagrindas. Žinau, kad neįmanoma sugrąžinti šių vertybių neištrynus atgrasaus valdžios atotrūkio nuo žmonių.

Todėl sieksiu, kad kuo greičiau imtųsi darbo tarybos, į kurias telksiu įvairių visuomenės sluoksnių žmones. Jų nuomonės, idėjos ir pasiūlymai – tai dar viena galimybė jausti Lietuvos gyvenimo pulsą. Negailėdamas pastangų sieksiu, kad išsilavinusiems, pasitikintiems savimi piliečiams būtų suteiktos galimybės atskleisti savo galias. Gerai suprantu, kad valstybė – tai jos žmonės. Tai – mes visi.

Kurkime savo valstybę kasdien – žodžiu, mintimi, poelgiu, darbu. Kviečiu ir raginu Bažnyčią, politines ir visuomenines organizacijas, mokytojus, žurnalistus ir leidėjus, mokslo bei kultūros žmones diegti bendražmogiškąsias vertybes, žadinti pilietiškumą ir atsakomybę.

Tai turi tapti veiksminga atsvara dorovinio nihilizmo propagandai, kuri agresyviai braunasi į mūsų gyvenimą ir žaloja jaunimą. Prisiimkime atsakomybę ir už tuos, kurie dėl įvairių priežasčių atsidūrė gyvenimo kelkraštyje. Visomis galiomis privalome siekti, kad nė vienas žmogus nesijaustų praradęs paskutinę viltį ir netekęs visų galimybių.

Esu įsitikinęs, jog tarp valstybės prioritetų turi įsitvirtinti darnios ir sveikos šeimos idėja. Šeimos, kurioje gimsta ir subręsta žmogus, pilietis, kūrėjas. Saugokime etninę kultūrą ir kalbą, kad šių tautos vertybių nenuplautų globalizacijos banga, kuri nenumaldomai ritasi per nuolat mažėjantį ir vienodėjantį pasaulį.

Palaikykime užsienio lietuvių bendruomenių pastangas išsaugoti tautinę tapatybę. Remkime Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrą ir švietimą. Jos – Lietuvos tautos dalis, jos turtas.

Privalome negailėti pastangų, kad į Lietuvą sugrįžtų nepriteklių svetur nublokšti mūsų piliečiai. Kad žemę po kojomis vėl pajustų nuo ydingų reformų skaudžiai nukentėję kaimo žmonės.

Sieksiu, kad vienas svarbiausių švietimo reformos akcentų būtų dorovinis jaunosios kartos auklėjimas, tautinio orumo ugdymas.

Lietuvos ateities viltis siejame su jaunąja karta. Galbūt Tėvynė mūsų augančių vaikų dar negalės priglausti kaip dosni ir rūpestinga

motina, tačiau svarbiau – kokie išsimokslinę, kaip išauklėti jie įsilies į visuomenę ir ką atneš Lietuvai.

Dideles viltis, ugdant pilietiškumą ir tautos dvasinę brandą, sieju su žiniasklaida. Džiaugiuosi, kad jau šiandien visų televizijų bei daugelio spaudos leidinių pozicija yra valstybiška.

Toks požiūris ypač svarbus dabar, artėjant referendumui dėl narystės Europos Sąjungoje. Tvirtai tikiu mūsų ateitimi Europos šalių bendrijoje ir kviečiu jus, Lietuvos žmonės, gegužės mėnesį ši svarbų valstybės siekį aktyviai palaikyti referendume ir balsuoti už Lietuvos, t.y. savo ir savo vaikų, ateitį.

Žvelgdamas į kelerių metų ateitį, noriu išskirti esminius valstybės strategijos tikslus.

Lietuva ne vien glausis prie Europos, bet kartu su senos demokratijos valstybėmis spręs Europos likimą.

Lietuva ne tik prisidengs Aljanso skėčiu, bet kartu su kitomis šalimis gins Europos ir pasaulio saugumą.

Įsiliejusi į Europą, Lietuva išplės saugumo ir demokratijos ribas. Mes rasime naujų rinkų, ir Lietuva taps stipria eksportuojančia valstybe. Saugią, turtingą, įtakingą, atsakingą – tokią regiu ateities Lietuvą.

Eidamas Prezidento pareigas visada būsiu ištikimas laisvės bei demokratijos idėjoms ir, reikalui esant, dėsiu visas pastangas joms apginti.

„Neklausk Tėvynės, ką ji gali tau duoti. Klausk savęs, ką tu gali duoti Tėvynei.“ Pacitavau Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento Johno Kennedy'o žodžius iš jo inauguracinės kalbos, pasakytos daugiau kaip prieš 40 metų.

Laikas nesumenkino šių žodžių prasmės, ir mums šiandien jie yra ypač aktualūs. Jie ragina atsigręžti į idealus.

Valstybės vadovo darbą pradėdau, tikėdamasis Dievo palaimos ir Jūsų, brangūs Lietuvos žmonės, paramos.

**Prezidento Rolando Pakso
kalba S.Daukanto aikštėje.
2003 metų vasario 26 diena**

Mielieji Lietuvos žmonės!
Tėvynainiai!
Brangieji!

Šiandien Seime prisiekiau Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai atlikti savo pareigas, būti visiems lygiai teisingas, tarnauti Tėvynei, demokratijai ir Lietuvos žmonių gerovei.

Priesaika, savo turiniu ir esme kreipianti mintis į ateitį, kartu išakmiai, tegu ir be žodžių, primena priedermes praeičiai: ragina atsigręžti į prabėgusius amžius, prisiminti garbius protėvius, nusi-lenkti valstybininkams, šviesuoliams, pirmtakams, laisvės šaukliams ir kankiniams.

Jie padovanojo mums dabartį ir mus čionai šiandien pašaukė jų meile, mintimis, darbais, gyvenimo žygiais iškovota ir apginta laisvė.

Brangūs žmonės! Esame Simono Daukanto aikštėje. Tai simboliška ir prasminga. Aikštę, prisiglaudusią prie senojo Universiteto, gaubia šios mokslo šventovės dvasia. Visai šalia dvasingumu alsuoja Vytauto Didžiojo kapo paslaptį tyliai sauganti Arkikatedra.

Esame Lietuvos širdyje, pačiame mūsų sostinės centre, kur kiekvienas namas, bažnyčios bokštas ir net grindinio akmuo mums kalba Tėvynės kalba.

Skirtingos idėjos, įvairūs stiliai ir besikeičiančios epochos čia susiliejo į žodžiais nenusakomą, kerinčią visumą. Iš amžių glūdumos mus pasiekiantis jos dvelksmas žadina paslaptinę dvasios virpesį.

Į mus žvelgia ir tas Vilnius, kurio jau nėra: dešimtis kartų degintas ir griautas, niokotas ir tryptas svetimųjų, kentęs badą ir marą. Tačiau kiekvienąsyk prisikeldavęs, pasipuošdavęs naujais pastatais, naujomis aikštėmis ir skverais.

Kai dvidešimtmetis Daukantas beveik prieš du šimtus metų iš Kalvių per visą Lietuvą atėjo į Vilnių trokšdamas šviesos, jis rado dar veikiantį Universitetą.

Universitete pleveno Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės dvasia, tačiau lenkiškai kalbantis, caro valdžios valdomas Vilnius Daukantą pasitiko veikiau kaip svetimas, o ne kaip savas miestas.

Ką Daukantas pamatytų šiandien? Lietuviškai kalbantį, tolerantišką kitam žodžiui ir tikėjimui miestą, kuriame taikiai sugyvena įvairių tautų žmonės. Ne kitos valstybės provinciją, o per Europos slenkstį bežengiančios laisvos ir demokratiškos Lietuvos sostinę.

Vilnių kylantį, kai kur net puošnų ir prabangų, tačiau labai, kaip ir tada, nutolusį nuo jo gimtųjų Kalvių. Daukantas Vilnių pamatytų tarsi atitrūkusį nuo Lietuvos, dažnai užmirštantį, kiek daug dar joje vargstančių, sočiai nepavalgančių, nusivylusių ir net palūžusių žmonių.

Pajustų Daukantas pavojingą Lietuvos nykimo tendenciją – didelį mirtingumą, yrančias šeimas, narkomaniją, alkoholizmą, perpildytus kalėjimus, neįtikėtinai nuvertintą gyvybę.

Didysis tautos dvasios gaivintojas pamatytų, kad daug vaikų Lietuvoje ir šiandien nelanko net pradinių mokyklų.

Mielieji Lietuvos žmonės! Net ir ši, išskilmėmis paženklinta, valstybės vadovų kaitos diena neatleidžia mūsų nuo pareigos būti savo šalies piliečiais, prisiimti atsakomybę dėl visko, kuo gyvena Lietuva.

Aš kviečiu Jus ir raginu: atitaisykime skriaudą vaikams ir suaugusiems. Visiems sutrikusiems, nesusėjantiems su pašėlusiu šių laikų tempu. Išgirskime kitą įsakmų istorijos priesaką: žmogus savo Tėvynėje neturi jaustis svetimas, nereikalingas, nesaugus.

Negailėkime pastangų, kad į Tėvynę grįžtų visi tie mūsų žmonės, kuriuos gyvenimas privertė svetur ieškoti sotesnio duonos kąsnio. Prisiminkime, kaip nepalyginamai didesnių nepriteklių ir svetimųjų priespaudos laikais ragino Vincas Kudirka: „Broliai! Nemeskite Lietuvos, tos geros motinos, kuri nesigaili mums duonos ir badu nemarina, nemislykime apie bėgimą į užmores ...Dirbkime namieje.“

Paminėjau tik vieną kitą mūsų visuomenės skaudulį, – vien tam, kad priminčiau, kiek daug sunkių uždavinių mums reikia spręsti. Tikiu, kad ekspertų jau pripažįstamos Lietuvos ūkio pažangos rezultatus netrukus pajus ir žmonės.

Tačiau nesunku nuspėti, kad kylant ekonomikai materialusis žmonių gyvenimas gerės sparčiau, negu į gera keisis dvasinė visuomenės būseną. Aš kaip valstybės vadovas jausiuosi visada už tai atsakingas.

Žinau, kad mano įsipareigojimas būtų nedaug ko vertas, jeigu nepavyktų sutelkti tautos valios ir pastangų neatidėliotinam darbui, kurio esmė – žadinti pilietinius jausmus, ugdyti patriotizmą ir tau-

tinį orumą, sugrąžinti pagarbą žmogui, jo pasitikėjimą savimi ir savo valstybe.

Tik orus, laisvas, pasitikintis žmogus gali sutvarkyti savo būtį, gyventi santarvėje su savimi ir su aplinka ir atskleisti savo kūrybines galias.

Šiandien Vilnius, kaip ir Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo dienomis, sumirgėjo miestų ir miestelių vėliavomis.

Tos vėliavos irgi – Daukanto epochos ženklas. Tolimas atspindys teisių, kurias miestiečiams suteikė Ketverių metų Seimo priimta 1791 metų gegužės 3 dienos Konstitucija.

Prieš dešimtį metų mes, Lietuvos žmonės, referendume priėmėme modernios valstybės Konstituciją. Tačiau aš vis dėlto paklausčiau vėliavnešių, ar jie, garbūs miestų ir miestelių atstovai, tikrai jaučiasi esą valstybės šeimininkai? Ar tikrai Lietuvos valstybė yra jų valstybė? Ar valdžia deramai tarnauja žmogui?

O gal pilietinė visuomenė kol kas yra tik mūsų bręstančios demokratijos vizija? Valstybė – tai žmonių valios ir susitelkimo išraiška. Ieškodami ir plėsdami, patys ją kuriame. Pasirinkdami atsakomybę, tikėjimą ir viltį, sutrumpinkime išbandymų kelią. Kiekvieną gyvenimo akimirką privalome būti piliečiai.

Mielieji Lietuvos žmonės! Artėjame prie naujo Lietuvos istorijos atskaitos taško. Kaip ir daugelis Jūsų, tvirtai tikiu, jog mūsų šalis taps visateise NATO ir Europos Sąjungos nare.

Europa – tai tautų Europa, o Vakarų civilizacija – žmogaus teisių ir demokratijos civilizacija.

„Mes kuriame ne valstybių koaliciją, bet žmonių sąjungą.“ Šis principas buvo paskelbtas dar prieš pusę amžiaus, kai jungimosi idėja Europoje tik brendo.

Mes ateiname į Europą su garbingu paveldu. Turime seną gyvąją indoeuropiečių kalbą. Kalba – mūsų kultūros versmė. Niekada nesutiksime su skeptikais, teigiančiais, jog kalba – vien komunikacijos priemonė. Mes galime didžiulius savitą etninės kultūros palikimą, darbščiomis rankomis, neeiliniais protais ir talentais.

Tokių mūsų ir laukia Europa. Tik tokie tautų bendrijoje mes galime išsaugoti savo kalbą, papročius, kultūrą, gyvenimo būdą. Kartu noriu atkreipti dėmesį į tai, kad šiandien mums trūksta tautos savitumą, jos dvasios išraišką saugančios politikos.

Turime Europoje gerai žinomą teatrą, puikių režisierių, muzikantų, dailininkų, šokėjų, sportininkų, tačiau jų nepajėgiame nei deramai įvertinti, nei išsaugoti, nei jais pasiremti.

Mes turime savo išvargtą sunkią, su krizėmis ir nuolatinėmis grumtynėmis už nepriklausomybę istoriją. Tai – mūsų kančia ir

džiaugsmas. Mes visi esame skolingi garbingai Lietuvos istorijai. Mes dažnai pamirštame, kad kiekviena dabarties diena yra vakarykštės mokinė.

Slogiausiais istorijos tarpsniais Lietuvą palaikė tikėjimas, giliai šaknis į tautos būtį įleidusios krikščioniškosios vertybės. Lietuvą visada kėlė tautiškumas ir Tėvynės meilė.

Daugelis mūsų prisimename 1988 metų spalio 7-ąją, lengvoje dulksnoje skendintį Gedimino kalną ir pilį, virš kurios tą rytą po daugelio metų vėl suplevėsavo Trispalvė.

Tą jaudinančią valandą daugelis jautėme norą ir pareigą nuveikti kažką svarbesnio, reikšmingesnio, negu buvome padarę iki tol. Vėliavoje įkūnyta idėja, tada taip aiškiai suvokta, žadino tikėjimą, kad galime būti tvirtesni, doresni, darbštesni, pasirengę gyventi bendru rūpesčiu dėl Tėvynės.

Kai tragiškojo Sausio naktį laisvė pareikalavo aukos, Lietuvos žmonės sutelkė nepalaužiama tautos valia.

Tačiau, susigražinę ir apgynę laisvę, greit užmiršome tautos gyvybingumo šaltinius ir simbolius. Ar šiandien suvirpėtų jaunos širdys, jeigu moksleiviai savo klasėse staiga išvystų valstybės vėliavą?

Kur šiandien išgirsi tokius žodžius kaip Tėvynės meilė? Ar dega ji krūtinėse, kaip linkėjo Vincas Kudirka? Ar jaunimo mintyse atsišaukia nemirtingas Daukanto bendrakursio Adomo Mickevičiaus atodūsis: „Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą!“?

Šiandien vėl pasigendame idealų. Žinau, Lietuvoje yra idealistų, bet jų tarnavimas aukštiesiems tikslams kol kas nesulaukia deramo valstybės dėmesio, o kartu ir veiksmingo atgarsio visuomenės sąmonėje.

Meilė. Tikėjimas. Viltis. Gėris. Grožis. Santarvė. Išmintis. Tolerancija. Darbštumas. Teisingumas. Sąžiningumas. Pagarba.

Išvardijęs apaštališką skaičių vertybių, aš raginu dosniai jomis dalytis.

Vyresni žmonės man pasakojo, kad tarpukario metais, imdami į rankas mokyklinį sąsiuvinį, jie ant viršelio perskaitydavo užrašą: „Per mokslą ir darbą – į Tėvynės gerovę!“

Tie patys žmonės sakė: „Mes pakėlėme Lietuvą per ūkininkus. Tačiau Jūsų karta, kaip palikimą gavusi dukart sugriautą žemės ūkį, prikelti Lietuvą gali per mokslą.“

Tai – išvalgus vyresniųjų palinkėjimas, nes kiek investuosime į jaunimą, į mokslą, tiek investuosime į mūsų valstybės ateitį. Nes tik išsilavinusi visuomenė, švietimą ir kultūrą puoselėjanti valstybė

gali priimti šiandienos iššūkius ir išlikti savita bei stipri globalizacijos apimtame pasaulyje.

Dabartis Lietuvai kelia nepaprastą užduotį. Turime suvokti, kad pasaulis keičiasi vis sparčiau, įsakmiai diktuodamas mums kur kas didesnę permainų pagreitį.

Lietuva – tai mes visi. Jos žmonės. Mes turime nebijoti permainų ir patys keistis. Po kelerių metų turėsime būti kitokie. Kitokia visuomenė. Tai – visuomenė, kurioje bus įkūnytas pilietiškumas, darna ir santarvė. Sutarimas tarp miesto ir kaimo, darbdavio ir darbininko, tėvų ir vaikų. Tarp kartų ir tikėjimų.

Nebijokime keistis. Viskas, ką šis vyksmas atneš geriausio, atiteks Lietuvai. Brėskime ir stiprėkime kartu su Tėvyne.

Linkiu Jums, mielieji Lietuvos žmonės, ir sau, kad kelią apšviestų Daukanto dvasia. Tegu mūsų darbus lydi Dangaus palaima.

SMŪGIS BUVO NELAUKTAS

„Nenuobodu“, – tai buvo pirmasis Prezidento žodis, kurį išgirdau 2003 m. spalio 30 dienos p vakare įėjęs į kabinetą. Buvo be kelių minučių 18 valanda. Rolandas Paksas stovėjo prie darbo stalo, ant kurio, kaip visada, pabrėžtinai tvarkingai sudėlioti gulėjo kai kurie dokumentai. Čia pat – darbo sąsiuvinis, keletas segtuvų su dokumentais, mobilusis telefonas, masyvus juodas rašiklis.

Kairįjį stalo kraštą užėmusio kompiuterio ekrane buvo atverstas agentūros BNS puslapis. Prezidentas nuo pat kadencijos pradžios niekada nebuvo įsijungęs tik kabineto kampe stovėjusio televizoriaus – tam daiktui jis neturėjo laiko.

Iš šio kabineto ką tik buvo išėjęs Seimo pirmininkas Artūras Paulauskas. Informavęs Prezidentą, kad prieš tris valandas Seimo frakcijų vadovus supažindino su Valstybės saugumo departamento pažyma „Dėl grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui“, Artūras Paulauskas parodė dokumentą Rolandui Paksui ir leido padaryti jo kopiją – Prezidentas šios pažymos dar nebuvo akyse matęs.

Po susitikimo su Prezidentu išėjusiam Artūrai Paulauskui pirmajame rūmų aukšte kelią užstojo žurnalistai, ir Seimo pirmininkas kaip

esminį dalyką pateikė žinią, jog stabdoma Valstybės saugumo departamento vadovo keitimo procedūra.

Paklaustas, ar saugumo pažymoje, apie kurią žurnalistai jau žinojo, minima Prezidento pavardė, Artūras Paulauskas atsakė, kad nenorėtų turimos medžiagos komentuoti, nes ji yra įslaptinta ir viskas, kas joje išdėstyta, kol kas yra valstybės paslaptis.

Jis puikiai žinojo, kad Rolando Pakso pavardės pažymoje nėra, bet gerai suvokė ir tai, jog užsimindamas apie valstybės paslaptį paliks žurnalistams didesnę interpretacijų erdvę.

Seimo pirmininkas tą dieną gudravo ne pirmą kartą. Žinoma, jis negalėjo pasakyti, kad iš tikrųjų buvo ne stabdoma Saugumo departamento vadovo keitimo procedūra, o pradedama Prezidento nušalinimo akcija. Neatsitiktinai Artūras Paulauskas tą dieną kvietėsi policijos vyriausiąjį komisarą Vytautą Grigaravičių ir generalinį prokurorą Antaną Klimavičių.

Vienas buvęs Artūro Paulausko bendradarbis iš prokuratūros laikų, neseniai mums prisiminus aną dieną, lyg susigūžė ir kraipydamas galvą lėtai ištare: „Kai Artūras Seime pasakė, jog reikia padėti Prezidentui, supratau, kad jis yra parengęs mirtiną smūgį“. (Pokalbis įvyko 2004 m. birželio 10 d.)

Akcijos pradžią paskelbusi salvė nugriaudėjo 14 valandą: sukvietęs Seimo frakcijų vadovus Artūras Paulauskas pranešė gavęs Valstybės saugumo departamento pažymą „Dėl grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui“. Pristatęs slaptąjį dokumentą Seimo pirmininkas broliškai dalijosi išgyvenimais. Jis esąs pašiurpęs. Pažymoje – panelė Renata Smailytė, Jurijus Borisovas. Duosiąs paklausyti įrašą.

Įėjęs Valstybės saugumo departamento pareigūnas paleido įrašus. Klausytojus intrigavo tada dar nežinomos stomatologės pokalbis su Rusijos mafijos autoritetu jau įvardytu Anzoriu Kikališviliu, įrašo metu kėlusio savo fizinę formą pramogų centre „Forum Palace“. Suprantama, itin suklusti parlamentarus privertė ta įrašo vieta, kur gruzinas karštais bučiniais žadėjo pasitikti į Ispaniją atvyksiantį Mečį Laurinkų.

Netrukus frakcijų vadovai sužinojo apie paslaptinę butą sostinės

Pušų gatvėje. Atrodė, kad posėdžio dalyviai apie staiga išgarsėjusį būstą iki tol nebuvo girdėję.

Apie jį gerai žinojo, o kartais dėl jo ir prastai miegodavo tik pats Seimo pirmininkas, nes tą butą buvo pamėgusi ponija Jolanta. Tačiau konspiracijos meną gerai išmanantis buvęs prokuroras neišsidavė, o ir Mečys Laurinkus savo pažymoje Jolantos Paulauskienės žygių, žinoma, nefiksavo.

Įrašuose, kuriuos Artūras Paulauskas davė paklausti frakcijų vadovams, pirmiausia – Jurijus Borisovas. Rūsčiai kalba su Rolando Pakso bičiuliu verslininku Algirdu Drakšu, o iš tikrųjų per jį gąsdina patarėju jo nepaskyrusį Prezidentą: viskas, negalys ilgiau laukti, kelsias skandalą.

Kitas skambutis – į Maskvą kažkokiai moteriai. Tik paskui jos vardas ėmė skambėti per visus ruporus. Ana Zatonskaja, viena iš dviejų ar trijų mįslingos firmos „Almax“ darbuotojų. Firma, kaip teigė Mečio Laurinkaus pareigūnai, Rusijos specialiųjų tarnybų registre užimanti toli gražu ne paskutinę poziciją. Tačiau tai bus vėliau, o kol kas Seimo frakcijų vadovai vėl sukluso išgirdę, kaip Jurijus Borisovas pokalbyje su Algirdu Drakšu prašneko apie dvidešimties punktų sutartį. Kur sutartis?

Kilo šurmuly, nedidelė posėdžių salė greit jau gaudė kaip avilys, ir pareigūnas išjungė savo aparatą. Sutarties departamentas neturėjo, bet mintis, kad ji kažkur turi būti, nuo tos dienos bus nuosekliai kartojama beveik pusę metų iki paskutinės Rolando Pakso vadovavimo valstybei dienos.

Liberaldemokratas Henrikas Žukauskas paklausė Artūrą Paulauską, ar saugumo pažymą turi Prezidentas? Ne, bet jis informuosiąs. Spalio 21 diena datuota Valstybės saugumo departamento pažyma buvo adresuota Prezidentui, Ministrui pirmininkui ir Seimo pirmininkui, tačiau ją buvo gavęs tik Artūras Paulauskas.

Kodėl pažyma nepasiekė Rolando Pakso ir Algirdo Brazausko? Dar tos pačios spalio 30-osios pvakare, išsikvietęs Mečį Laurinką, pats Prezidentas klausė, kodėl negavo pažymos. Saugumo šefas atrodė sutrikęs ir tik atsiprašinėjo sau po nosimi. Vėliau, kai šį klausimą daug kartų užduos žurnalistai ir politikai, Mečys Laurinkus nepaliaudamas

kartos, girdi, informaciją Prezidentui teikdavęs. Tuos jo žodžius kitą vakarą, iškart po „Spaudos klubo“, gal to ir nenorėdamas paneigė Artūras Paulauskas.

Po laidos Audrius Siaurusevičius nusivedė jos dalyvius į televizijos kavinę ir užsakė alaus. Ten Artūras Paulauskas, nepaisydamas savo aukšto rango, nutaisė kone brolišką miną ir man pasakė – girdi, Mečys nepasitiki Prezidentu, todėl jam ir nepateikė pažymos.

Supratau, jog šis paaiškinimas buvo Artūro Paulausko reakcija į mano nuomonę, kurią išsakiau laidoje: „Jeigu Seimo pirmininkui būtų iš tikrųjų rūpėję valstybės reikalai, pažymoje išdėstytus teiginius jis pirmiausia būtų aptaręs su Prezidentu, o ne skubėjęs juos skelbti frakcijų vadovams“.

Ir šiandien neabejoju, kad Seimo pirmininkui, žinojusiam, jog Rolandas Paksas nė viena ausimi nėra girdėjęs apie pažymą, ir vis dėlto ją pirmiausia atskleidusiam Seime, rūpėjo ne valstybė, o Prezidento galva.

Laida padarė nemalonų įspūdį. Buvo visiškai aišku, kad kalbėtojai puikiausiai suvokia savo vaidmenį ką tik pradėtame sukilime prieš Prezidentą, kurio beveik visi iš pakviestųjų į laidą ne tik nemėgo – greičiau visa savo esybe nekenė. Net ir po dešimties mėnesių tie didelių ambicijų valdomi žmonės negalėjo susitaikyti su tautos valia – jie patys balsavo už kitą, ir jau vien todėl Rolandas Paksas jiems išsyk tapo nekenčiamas kaip nepatogioje vietoje įsikirtusi rakštis.

Kavinėje, kaip ir laidoje, Audrius Siaurusevičius ir jo svečiai mėgavosi skandalu. Skirtumas tas, kad dabar jau nereikėjo galvoti apie žiūrovus ir oriai samprotauti apie tai, koks didelis mūsų stiprėjančios demokratijos laimėjimas yra atskleisti Prezidento ar jo aplinkos ryšiai su Rusijos mafija. Gurkšnodami alų, nei Lauras Bielinis, nei Rimvydas Valatka neaiškino, kad „normalioje valstybėje po tokio skandalo“ jau kažin kas būtų įvykę.

Itin švytėjo Andrius Kubilius. Neiškenčiau nepaklausęs, ar tikrai jis toks laimingas dėl to, kas vyksta? „Za deržavu obidno“, – svetima kalba, kažkaip iškilmingai atsakė Tėvynės sąjungos vedlys.

Daugiausia pašaipios pokalbio dalyvių kritikos sulaukė vakarykštis

Prezidento pasirodymas „Panoramoje“ ir kalba. „Tu rašei?“ – bakstelėjęs alkūne, priekaištingai paklausė Andrius Kubilius.

Prezidento kalba spalio 30 dieną „Panoramoje“ tikriausiai labiau negu bet kuris kitas Rolando Pakso viešas pasisakymas buvo lipdoma visam mūsų pulkui apspitus kompiuterį, nors šiaip jau tie darbai tikriausiai visada geriau prinoksta tyloje ir vienatvėje. Bendrą rašymą šįkart nulėmė kelios aplinkybės, pirmiausia tai, kad netikėtai užklupęs įvykis mus visus išmušė iš vėžių. Tai, kas įvyko, buvo visiškai nelaukta ir atrodė kaip tikras košmaras. LNK titrai skelbė, kad Prezidentas susijęs su Rusijos nusikalstamu pasauliu. Tiesa, buvo minimas ir patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Remigijus Ačas, tačiau kam jis tada galėjo rūpėti?

Susirinkę nedideliame Prezidento valgomajame, šalia jo darbo kabineto, karštligiškai bandėme suvokti situaciją. Rolandas Paksas balsu samprotavo, kas tai – geopolitiniai ar vidaus dalykai? „KGB ar CŽV?“ – spėliones pratęsė išsyk į rūmus atskubėjęs visuomeninis konsultantas Aurelijus Katkevičius.

Kodėl to veiksmo imtasi būtent dabar, kai čia pat, po savaitės, – vizitas į Briuselį, kalba Europos Parlamente, o gruodį – Vašingtonas ir susitikimas su JAV prezidentu George'u Bushu? Neatmestina prielaida, kad sukilti prieš Prezidentą jo priešininkus paskatino baimė, jog pasikeitus Valstybės saugumo departamento vadovui bus atskleista informacija apie juos pačius.

Apie tai, kad Saugumo departamentas turi tokių žinių, prasitardavo žemesnio rango saugumo pareigūnai. Buvo aišku, kad Mečiui Laurinkui traukiantis Prezidento Rolando Pakso oponentai žūtbūt turėjo pasiekti, kad saugumui ir toliau vadovautų jų žmogus.

Tačiau ką daryti? Kaip reaguoti? Kol mes blaškėmės nerasdami atsakymų, Prezidento iškviestas atvyko Mečys Laurinkus. Prezidentas sugrįžo į kabinetą, o mes tyliai nusileidome laiptais ir susirinkome Dalios Kutraitės-Giedraitienės kabinete.

„Neįvertinome saugumo“, – pasakė Rolandas Paksas, kai gavę ženklą vėl sugrįžome į jo kabinetą. Dabar čia, be Prezidento, buvo Dalia Kutraitė, Rosvaldas Gorbačiovas, Aurelijus Katkevičius, Remigijus Ačas.

Sužinojęs, kad į rūmus atėjo Seimo narys Henrikas Žukauskas ir Liberalų demokratų partijos pirmininkas Valentinas Mazuronis, nuėjau pakviesti ir jų.

Nervingai svarstėme, ar būtinai šiandien Prezidentas turi kalbėti per televiziją, ar geriau palaukti rytojaus? Kitas klausimas, koks turi būti jo veiksmas dėl Remigijaus? Tuoj pat atleisti? Bandžiau prieštarauti Daliai Kutraitei – juk atleidimas, numojus ranka į visas prezumpcijas, reikštų besąlygišką kaltinimų pripažinimą, išankstinį teismą. Vėliau supratau, kad buvau neteisus – išsyk atleidęs Remigijų Ačą, bent jau vieno kito smūgio Prezidentas būtų išvengęs.

Vis dėlto nusprendėme, jog kalbėti per televiziją reikia dar šį vakarą. Visa Lietuva išgirdo absurdiškus kaltinimus Prezidentui, todėl palikti žmones nežinioje iki kitos dienos atrodė nepateisinama. Kalba gimė sunkiai. Kitaip ir negalėjo būti jau vien todėl, kad tuo metu, užklupti netikėtumo, nežinojome daugelio aplinkybių. Aplanke liko galutinis variantas su Prezidento ranka darytais paskutiniais taisymais.

„Labas vakaras, mielieji Lietuvos žmonės,

šiandien buvo pabandyta Jus įtikinti, esą Jūsų išrinktas Prezidentas yra susijęs neaiškiais ryšiais su nusikalstamomis grupuotėmis. Esu apstulbintas ir šokiruotas, kad, siekiant apginti kai kurias interesų grupes ir bijantis bet kokių permainų, ant politinio lošimo stalo klojamas valstybės autoritetas, žmonių saugumas ir visų Jūsų ateitis. Kategoriškai neigiu ir atmetu prasimanymus. Neabejoju, kad atsakingi mūsų valstybės pareigūnai sugebės nustatyti, kas yra tiesa, o kas – tik bet kokias padorumo ir sveiko proto ribas peržengę politiniai žaidimai.

Susipažinęs su tik šiandien vakare gauta Valstybės saugumo departamento pažyma, sustabdžiau patarėjo nacionalinio saugumo klausimais Remigijaus Ačo įgaliojimus, ir jis įstatymo nustatyta tvarka kreipsis į teisėsaugos institucijas dėl jam mestų kaltinimų. Šitokių veiksmų imamasi vizitų į Europos Parlamentą, Berlyną ir Vašingtoną išvakarėse.

Tai rodo, jog tai gali būti iš anksto gerai suplanuoti veiksmai siekiant sumenkinti Prezidento autoritetą, net negalvojant apie pasekmes valstybei ir jos piliečiams. Valstybės saugumo departamento pažymos

paviešinimas nepateikus jos Prezidentui gali būti įvardytas kaip sąmokslas. Dar kartą atsiribojau nuo visų šiandien mestų bandymų susieti mane su nusikalstamu pasauliu. Esu tikras, kad netrukus visi šios istorijos užsakovai bus įvardyti.“

Artėjo vakarinių laidų laikas. Jau nebuvo techninių galimybių padaryti įrašą Prezidento kabinete ir išdalyti televizijoms. Dar nebuvo baigę galutinai sudėlioti teksto, kai Dalia Kutraitė telefonu tarėsi su Lietuvos radijo ir televizijos generaliniu direktoriumi Kęstučiu Petrauskiu. Paskui skambino dar ne kartą, paskiausiai jau tuo metu, kai direktorius, regis, žiūrėjo spektaklį Operos ir baletų teatre. Buvo sutarta, kad „Panoramą“ vesianti Rita Miliūtė šioje neaiškioje situacijoje neuždavinės jokių klausimų ir žiūrovai išgirs tik tai, ką pasakyti bus numatęs Prezidentas.

Į televiziją Rolandas Paksas išvažiavo kone paskutinę minutę. Žiūrovus tikriausiai apstulbino vien jo pasirodymas studijoje jau prasidėjus laidai. Žinias skaičiusi Rita Miliūtė nenutraukė laidos – pakvietė valstybės vadovą prie stalelio, visai Lietuvai matant kažkas šoko segti į atlapą mikrofoną, žinoma, nebuvo paruoštas sufleris, aiškiau sakant, tekstas nebuvo įrašytas ir skaityti jį Prezidentas turėjo iš lapo. Maža to, jis negalėjo žinoti, į kurią kamerą žiūrėti, o gal specialiai žiūrovams buvo rodoma taip, kad jie manytų, jog Prezidentas kalba nežinia kam.

Šiaip ar taip, žmonės ekranuose išvydo ne tokį Prezidentą, kokio laukė: žvilgsnis – į šalį, įtampa paskubomis nugrimuotame veide. Be to, laidos vedėja, sulaužiusi visus susitarimus, pradėjo uždavinėti klausimus, į kuriuos gerai atsakyti tokioje situacijoje būtų kone stebuklas.

Ne itin pavykęs pasirodymas televizijoje buvo nulemtas iš anksto. Tačiau tada ir toks rezultatas mums atrodė geresnis, negu būtų buvę tuo atveju, jeigu Prezidentas apskritai nebūtų taręs žodžio žmonėms. Žinoma, stiliaus ir net gramatikos požiūriu kalba nebuvo kaip reikiant sutvarkyta, tačiau man ir šiandien atrodo, jog pagrindinius akcentus sudėliojome teisingai.

O dėl didžiausio oponentų puolimo sulaukusio žodžio „sąmokslas“ esu įsitikinęs, kad tai – vienas tiksliausių Prezidento kalboje pavartotų žodžių, teisingai nusakęs visko, kas įvyko, esmę. Juo labiau

kad pavartojome jį tam tikrame kontekste: „Valstybės saugumo departamento pažymos paviešinimas, nepateikus jos Prezidentui, gali būti įvardytas kaip sąmokslas“.

Kokiu kitu žodžiu reikėtų vadinti tai, kad, Prezidentui dar nė akyse nemačius šio dokumento, su pažyma buvo supažindinti leidimo dirbti su slaptais dokumentais neturėję kai kurie Seimo nariai. Maža to, saugumo pažymos turinį žinojo žurnalistai.

Seimo kanceliarijos informacijos analizės skyriaus parengtoje 2003 m. spalio 30 d. televizijos naujienų santraukoje rašoma: „E.Jakilaitis pateikė LNK surinktą medžiagą apie A.Kikališvilį. Jis sakė, kad A.Kikališvilis yra laikomas Rusijos nusikaltėlių autoritetu. Apie jo siekius dalyvauti Lietuvos strateginių objektų privatizavime šią savaitę prabilo M.Laurinkus...“

Anot E.Jakilaičio, kai kurie pareigūnai jam neoficialiai užsiminė, kad daugiausia informacijos turima ne apie Rolando Pakso ryšius su A.Kikališviliu, bet apie R.Ačo ryšius su šiuo asmeniu. Tačiau turima informacijos ir apie Prezidento ryšius.“

Už gryną pinigą pateikusiam absoliutų melą žurnalistui, aišku, mažiausiai rūpėjo tiesa ar visokie ten profesinės etikos kodeksai. Žurnalistų profesija menkos kultūros ir kuklaus išsilavinimo žmogui suteikia asmeninio reikšmingumo iliuziją. Kai neturintis vidinio saugiklio jaunuolis pasimėgaudamas visagalybe įsijaučia į vaidmenį, jo ambicijos užgožia tiesą ir teisingumą – vertybes, dėl kurių iš tikrųjų verta būti žurnalistu. Profesija tampa naikinimo įrankiu ir tiesiog laužo likimus, o žurnalistas klijuoja ant sienos portretus tų, kuriems vienaip ar kitaip pakenkė.

Tačiau suprasti paiko žurnalistų išmones vis dėlto yra lengviau negu Valstybės saugumo departamento direktoriaus elgesį, kai manipuliudamas faktais jis sąmoningai perkelia problemas nuo vieno pečių ant kitų. Kas jau kas, o Mečys Laurinkus puikiai žinojo, kad su Anzoriu Kikališviliu, siekusi suartėti su įtakingiausiais Lietuvos valdžios vyrais, bendravo ir fotografavosi ne Rolandas Paksas, o Valdas Adamkus, Algirdas Brazauskas, Česlovas Juršėnas, Artūras Zuokas ir kiti veikėjai, dabar suvieniję jėgas prieš Prezidentą.

RYTAS BE BLOGŲ NUOJAUTŲ

Kaip viena diena gali apversti pasaulį, suardyti nusistovėjusią tvarką! Devintą ryto, kai Prezidento kabinete prie ovalaus stalo buvome susirinkę įprastas patarėjų ratas, nė vieno nekamavo bloga nuojauta. Rytinis pasitarimas praėjo be didesnių trikdžių, buvo aptartos dienos aktualijos. Artėjo biudžeto tvirtinimas Seime. Neturėdamas teisinių priemonių tiesiogiai siūlyti biudžeto pataisas, Prezidentas domėjosi, kaip jis galėtų išreikšti savo požiūrį, ir buvo pavedęs patarėjams, ypač ekonomistams bei teisininkams, išanalizuoti įstatymo projektą, o ketvirtadienį jau pateikti savo nuomonę. Bent jau į vieną iš laiškų Seimui išdėstytą Rolando Pakso siūlymą – daugiau lėšų skirti kompensacijoms už žemę – parlamentariai vėliau, regis, atsižvelgė.

Tai buvo metas, kai „Lietuvos rytas“ tęsė įnirtingą puolimą prieš kunigus ir net Bažnyčios hierarchus. Naujausia tema – homoseksualizmas dvasininkų sferose. Prezidentas klausė patarėjų nuomonės, ar reikėtų reaguoti į Bažnyčios ir dienraščio konfliktą. Dalia Kutraitė pasiūlė parašyti aptakų pareiškimą. Neįvardinant dienraščio, reikėjo išdėstyti maždaug tokią mintį: nors dūmų pasitaiko kiekvienoje troboje ar šeimoje, vis dėlto negalima neįvertinti Bažnyčios vaidmens kovojant dėl žmogaus ir amžinųjų vertybių.

Likimo ironija, kad šis tekstas atsirado spalio 30-ąją. Nepataikė tą dieną ir politologas Lauras Bielinis, per radiją pranašavęs, kad ilgam įsiliepsnojęs konfliktas nenutils tol, kol kažkuri viena pusė – Bažnyčia ar „Lietuvos rytas“ – neprisipažins kalta.

Praėjus kuriam laikui po to, kai Artūras Paulauskas iškėlė į viešumą garsiąją saugumo pažymą, hierarchai, sukūrę griežtą, kone ultimatyvų laišką Prezidentui, ilgam užsitikrino ramybę – rektorių ir kunigų vyriškos išdaigos staiga nustojo dominti anksčiau už kitus pabundanti dienraštį.

Artėjo Prezidento vizitas į Briuselį, ir jau seniai buvo laikas rašyti kalbą, skirtą aukštai Europos Sąjungos rūmų tribūnai. Pagal nusistovėjusią tradiciją šalies vadovo vizitų į kitus kraštus kalbos – užsienio politikos grupės rūpestis, ir Prezidentas paprastai manęs paprašydavo nebent įkvėpti tiems tekstams gyvos dvasios. Kalbai Briuselyje

pagyvinti, kaip atrodė, geriausiai tiko Gedimino laiškai, 1791 metų gegužės 3 dienos Konstitucija.

Spalio 30 dieną dar buvo numatytas Rolando Pakso susitikimas su sovietų armijoje žuvusių vaikinų motinomis, ir Prezidentas buvo įpareigojęs patarėją Reginą Paliulytę kartu su Teisės departamentu parengti įstatymo pataisas.

Kaip ir kiekvieną rytą, prie ovalaus stalo nuskambėjo ir šmaikštesnė Prezidento frazė: „Kažin ar Andrius Kubilius pritartų Andriaus Kubiliaus kandidatūrai į Valstybės saugumo departamento vadovus, jeigu šią kandidatūrą siūlytų Rolandas Paksas?“

Žaismingas pokštas Prezidentui išsprūdo ne be reikalo. Beveik prieš savaitę, penktadienį, Rolandas Paksas paskelbė kandidato į Valstybės saugumo departamento vadovus pavardę. Ambasadoriumi į saulėtą Ispaniją išvykstantį filologą Mečį Laurinkų turėjo pakeisti užsieniuose studijavęs profesionalus kariškis, Krašto apsaugos ministerijos kontržvalgybininkas Gintaras Bagdonas. Apie šią kandidatūrą Prezidentas buvo informavęs, regis, tik Nacionalinio saugumo grupės vadovą Remigijų Ačą. Tą dieną Valstybės saugumas šventė 85-erių metų sukaktį, ir Rolandas Paksas vakare Svečių namuose, Latvių gatvėje, turėjo tarti sveikinimo žodį.

„...kai po penkiasdešimties okupacijos metų antrąkart per dvidešimtąjį amžių atkovojo laisvę, valstybės saugumo tarnyba vėl kūrėsi ir stiprėjo kartu su valstybe, su visa Lietuva. Mečys Laurinkus, pirmasis ir dabartinis departamento vadovas, tikriausiai geriau už bet kurį kitą prisimena tų dienų realijas, padiktavusias specifinius naujosios struktūros uždavinius. Reikėjo slopinti Sovietų Sąjungos represinių jėgų keltas grėsmes. Neužmirškime tų dienų realybės, kai mūsų paskelbtą nepriklausomybę propaganda, melu ir smurtu bandė nuslopinti LKP(SSKP), „Jedinstvo“ ruporai, mišri KGB, GRU, OMON'o kariuomena, tankų ir desanto divizijos. Šiai brutaliai jėgai mūsų valstybės kuriama saugumo tarnyba iš esmės galėjo priešpriešinti tik idealizmą, tikėjimą Lietuva ir pasiaukojimą vardan jos...“

Rašydamas Prezidentui kalbą tikėjau tais žodžiais. Dabar taip negalėčiau, nors tikiu, kad Valstybės saugumo departamente dirba daug dorų ir sąžiningų pareigūnų, kurių nepaveikė politiškai angažuotų vadų elgsena.

Tuo metu saugumiečiai jau žinojo pretendento į departamento vadovus pavarde, nors savo akimis Gintarą Bagdoną tikriausiai buvo matę tik nedaugelis. Dar priešpiet, vienuoliktą valandą, Prezidentas mįslingą kandidatūrą atskleidė į rūmus S.Daukanto aikštėje pakviestam Seimo pirmininkui. Apie Gintarą Bagdoną buvo kalbėta su premjeru Algirdu Brazausku. Taip sutapo, kad tą dieną Prezidento rūmuose lankėsi JAV ambasadorius Stephenas Mulas. Pokalbio metu buvo užsiminta ir apie permainas Valstybės saugumo departamento viršūnėse. Diplomatas pasakė, jog kontržvalgybininkas yra sėkmingas Prezidento pasirinkimas.

Kai iki skandalo buvo likusios dvi dienos, Gintaras Bagdonas turėjo būti pristatytas Seimui. Koalicija purkštavo, paaiškinimų bei įtikinėjimų laukė ir opozicija. Kaip sakė Dalia Kutraitė, jie mėgsta, kad apie juos būtų šokinėjama. Tačiau Prezidentas tik įspėjo saugumą kuriojančią patarėją Evaldą Vaitkų, mat Remigijus Ačas buvo išvykęs į Lenkiją, kad šis patartų Gintarui Bagdonui su Seimo nariais kalbėti dalykiškai, mandagiai, ramiai atsakinėti į klausimus, net į keisčiausius ir provokuojančius.

„Jeigu Seimas nepatvirtins tokio kandidato, vadinasi, nieko, ką mes siūlysimė, netvirtins“, – tą rytą pasakė Prezidentas, nežinojęs, kas iš tikrųjų verda saugumo virtuvėje. Savų žmonių Valstybės saugumo departamente, kurie bent jau žinotų plačiau neskelbiamas vyresnybės nuotaikas, Prezidentas neturėjo.

Per maža žinoti, kad Mečys Laurinkus, kaip pats buvo sakęs, dirba vienam žmogui. „Tą žmogų“ S.Daukanto aikštėje pakeitęs Rolandas Paksas greit pajuto, kad saugumo šefas iš tikrųjų dirba ne valstybei. „Jeigu postuose liks tie patys žmonės, mūsų kalbos apie permainas toliau to kabineto sienų nenu eis“, – sakė Rolandas Paksas, vos tik pradėjęs eiti Prezidento pareigas.

Tačiau kitoje Vilniaus aikštėje, pavadintoje Nepriklausomybės vardu, kai kurie įtakingi Seimo vyrai brandino kitokias mintis. Taip ir neįstengę susitaikyti su prezidento rinkimų rezultatais, jie negalėjo leisti bent jau to, kad Valstybės saugumo departamento, kaip ir Policijos departamento, vadovų pareigas užimtų Rolando Pakso paskirti pareigūnai. Bandytas pajudinti kai kurių laikraščių nuolat liaupsinamą, televizijose švytintį policijos generalinį komisarą Vytautą Grigaravičių

baigėsi tuo, kad Algirdas Brazauskas paaukojo vieną protingiausių savo partiečių – vidaus reikalų ministrą Juozą Bernatoni, pabandžiusį atskleisti neteisėtus policijos veiksmus.

Ta proga spauda ir opozicija be gailesčio smogė Prezidentui, tačiau įdomiausia turbūt yra tai, kad ko jau ko, o policijos generalinio komisaro bent jau tuo metu Rolandas Paksas nė nemanė keisti – pajudino jį tik pasidavęs Algirdo Brazausko nuotaikai. Iš telefonu paskambinusio premjero tono buvo galima spręsti, kad jis yra tiesiog susiėmęs už galvos: netvarka, policininkai šnipinėja, reikia susitikti.

Kitą rytą Algirdas Brazauskas pas Prezidentą atėjo su vidaus reikalų ministru Juozu Bernatoni. Ministras paklojo ant stalo tarnybinio patikrinimo medžiagą. Mat jo įsakymu 2003 metų balandžio pradžioje sudaryta darbo grupė nustatė, kad kai kurie vidaus reikalų sistemos pareigūnai, ignoruodami naudojimosi Centrinio duomenų banku taisykles, slapta žvilgčioja į kai kurių politikų, kaip antai Algirdo Brazausko, Rolando Pakso, Valdo Adamkaus bei paties ministro, asmens duomenis.

Taisyklės numato, kad pareigūnas, kuriam suteikta teisė naudotis Centrinio duomenų banku, tarsi raktą nuo seifo gauna slaptažodį, už kurį atsako kaip už savo akį. Taip pat griežtai draudžiama pranešti slaptažodį kitiems – taip asmens duomenys turėtų būti apsaugoti nuo pašalinių akių ir apginta viena iš žmogaus laisvių. Naudotis šia informacija leidžiama vieninteliu atveju: vykdant tarnybines užduotis.

Tikriausiai tik generalinis komisaras Vytautas Grigaravičius žino, kokią užduotį 2003 metų sausio 6 dieną vykdė jo žmona, Alytaus policijos komisariato kriminalistė Jolanta Grigaravičienė, naršiusi ką tik Prezidentu išrinkto Rolando Pakso asmens duomenų bazėje.

Šiaip ar taip, tą rytą abu Prezidento svečiai atėjo su abejone, kuri vis dėlto krypo į tai, jog Vytauto Grigaravičiaus paslaugų reikia atsisakyti. Paaiškėję faktai, kad policijos pareigūnai kaip savo kišenėse naršo įslaptintuose asmens duomenų puslapiuose, Rolandą Paksą, aišku, papiktino, ir jis gal kiek impulsyviai pritarė premjero bei ministro nuomonei, tačiau paklausė jų, kas bus, jeigu komisaras neatsistatydins. Šie patikino, jog taip neatsitiks.

Tą pačią dieną pas Prezidentą buvo iškviestas Vytautas Grigaravičius, ir, dalyvaujant abiem rytiniams svečiams, Prezidentas pasiūlė

generaliniam komisarui atsistatydinti. Kaip ir nuogąstavo Rolandas Paksas, komisaras pareiškė lauksias dekreto dėl jo atleidimo.

Pagal susitarimą po šio pokalbio vidaus reikalų ministro siūlymu Vyriausybė turėjo parengti teikimą Prezidentui dėl policijos generalinio komisaro Vytauto Grigaravičiaus atleidimo iš užimamų pareigų. Tačiau prieš tokį veiksma pasišiausė Artūro Paulausko gvardija, ir Algirdas Brazauskas žengė atgal. Istorijos pabaiga žinoma: policininkų savivalę bandęs pažaboti ministras Juozas Bernatoniš grei neteko posto, Vytautas Grigaravičius liko savo vietoje ir patenkinta mina toliau mielai pozavo foto- ir teleobjektyvams, o kaltinimais buvo apipiltas Prezidentas Rolandas Paksas.

Svetimu darbu ant bangos iškilęs provincialas pagyrūnas – taip policijos šefą apibūdino kitas komisaras, nemėgstantis Vytauto Grigaravičiaus už šio įprotį reklamuotis. Iš tikrųjų generalinis komisaras nesidrovi pozuoti žurnalistams su vaikeliu ant rankų, kurį kažkas išgelbėjo iš ugnies, arba, tarkime, su didžiausiu Gintaro Petrikio portretu.

Kodėl komisaras turi nešiotis gangsterio portretą? Gal Artūras Paulauskas su Alvydu Sadecku to veido nematę arba pasiilgę? Tikriausiai viskas paprasčiau: komisarui kaip kokio narkotiko reikia į jį nukreiptų foto- ir teleobjektyvų. O dėl darbu, tai teko girdėti, kad prokuroras Algimantas Kliunka mano, jog policija galėtų kukliau vertinti savo nuopelnus už visokių ten „tulpinių“ ir „baublių“ sutraiškymą, nes sunkiausias operacijas vis dėlto atliko prokuratūra.

Gerokai vėliau Nacionalinio saugumo grupės patarėjas Visvaldas Račkauskas, kartkartėmis padūšaudavęs, girdi, Prezidentas juo nepasitiki, sakė, jog paklaustas, ar Vytautas Grigaravičius tinka eiti generalinio komisaro pareigas, būtų pataręs taip tiesmukai nesielgti, negriebti jaučio už ragų, nes buvę galima spėti, koks bus rezultatas. Juolab kad ministro sudaryta komisija tyrimą atliko taip paviršutiniškai, jog pažeidėjai paskui sėkmingai teisinosi paprastu smalsumu, girdi, norėjo sužinoti Prezidento gimimo dieną. Tačiau Visvaldas rytiniuose pasitarimuose pas Prezidentą nedalyvaudavo, o grupės vadovas Remigijus Ačas jo nuomonės tikriausiai nedažnai teiraudavosi.

Nepasitikėjimą Visvaldu Račkausku kaip tik ir skleidė kai kurie patarėjai, įtare, kad buvęs generalinis komisaras dirba keliais frontais.

Kartais patys specialiųjų tarnybų sekiai tikriausiai iš patriotinių, kaip jiems atrodydavo, paskatų atnešdavo įvairių žinių: tada ir ten susitiko su tuo ir tuo, pietavo tokioje ir tokioje kavinėje. Žinoma, Prezidento tie gandai nepasiekdavo, tačiau manau, jog buvusių ar esančių aukštų pareigūnų susitikimai jo nebūtų nei labai stebinę, nei gąsdinę.

Iki tarnybos Prezidentui Visvaldas Račkauskas dirbo Vilniaus banko Pinigų tvarkymo ir saugos departamento direktoriumi, tačiau vertingiausių patyrimą jis buvo sukaupęs ankstesniais laikais, kai vadovavo policijai. Galima spėti, kad tokia aplinkybė, jog tiesioginis viršininkas yra Remigijus Ačas, žeidė jo, policijos profesionalo, ambicijas. Žinoma, ne taip skaudžiai, kad reiktų griežti dantimis, kaip Mečiui Laurinkui arba Vytautui Grigaravičiui, kuriems Remigijus Ačas buvo ne daugiau kaip traktorininkas iš Raseinių. Savo galia įtikėjusius šių grėsmingų struktūrų korifėjus dar labiau šiauštis vertė tai, kad tas provincijos verslininkas be didelės diplomatijos kviesdavo juos ant kilimo ir mokydavo gyventi.

Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad Remigijus Ačas nieko iš piršto nelaužė, tik primindavo tarnybų vadovams, kad Prezidentas laukia iš jų kitokios darbo kokybės. Specifines subtilybes išmaniusį Visvaldą Račkauską tokie viršininko manevrai siutindavo, nes jam atrodė, jog kvaile šokdinti saugumo ir policijos vadus suvokiant, kad jie apie tave žino viską iki panagių, be to, toliau renka informaciją.

Ir iš tikrųjų Mečys Laurinkus vėliau atkeršijo Remigijui Ačiui, lapkričio 3 dieną meistriškai suvaidinęs sceną Seime: „Kaip man, gal per kanalizaciją, patekti pas Prezidentą, per vamzdžius įlįsti, kad būtų užtikrintas vizito ir pateiktų dokumentų slaptumas?“

Nekenčiamą provincialą saugumo šefas, kaip sakoma, pastatė į vietą – apkaltino jį baisiais dalykais: esą nusikalstamas pasaulis greit sužinodavo, apie ką kalbama pas Prezidentą ir kas rašoma slaptose saugumo pažymose. Po tokių kaltinimų, nuskambėjusių kur kas toliau negu iki Raseinių, Remigijus Ačas galėjo tik gūžčioti pečiais. Atsitokėjęs parašė pareiškimą Generalinei prokuratūrai, tačiau ir šis veiksmas laukto rezultato nedavė. Vėliau žiniasklaidoje iki didelio kriminalo buvo išpūsta kapeikinė, gal dešimties metų senumo, Remigijaus Ačo istorija su baltarusiškais traktorais.

Įsiplieskus skandalui, Mečys Laurinkus ir Prezidento kabinete ėmė jaustis drąsiai, įsitaisęs krėsle pirmiausia demonstratyviai užsimesdavo koją ant kojos. Visai kitaip jis elgdavosi Prezidento Rolando Pakso kadencijos pradžioje, kol nebuvo tikras dėl savo ateities – paduodavo sudrėkusią ranką ir kurį laiką droviai tylėdavo.

SKANDALO ATGARSIAI – EUROPOJE

Spalio 31-osios rytą pasitarimą savo kabinete Prezidentas pradėjo kaip įprasta ir pirmajam žodį suteikė Ekonomikos grupės vadovui Jonui Ragauskui, tačiau realybė greit sugrąžino mus prie svarbiausio įvykio. Iš Seimo į Rolando Pakso komandą atėjusi Teisės departamento vadovė Ona Buišienė pasakė iš įvairių pokalbių su kolegomis teisininkais bei politikais supratusi, jog tai, kas pradėta, yra didelio plano fragmentas. Užsienio politikos grupės vadovas Alvydas Medalinskas teigė sulaukęs ambasadorių skambučių: kaip jie turį visa tai suprasti?

Tą dieną buvo numatytas susitikimas su Vokietijos ambasadoriumi Alexanderiu von Romu, tačiau dabar jau reikėjo galvoti ir apie Prezidento pietus su plačiu diplomatų ratu, pavyzdžiui, Europos šalių ambasadoriais. Ši Dalios Kutraitės iškelta idėja atrodė verta pritarimo, nes pradėta akcija prieš Prezidentą – pirmiausia skaudus smūgis Lietuvos užsienio politikai.

Rytą kažkas paskambino iš Strasbūro, girdi, laikraščiai pilni žinių apie Lietuvos skandalą. Įvairiais kanalais Prezidento rūmus pasiekusi informacija leido daryti išvadą: Artūras Paulauskas siekia, kad Prezidento kėdė būtų laisva. Neliko abejonių, jog bus bandoma surengti apkaltą. Negalėjo būti iliuzijų, kad akcijos prieš Rolandą Paksą iniciatoriams rūpi valstybė ar, tarkime, visuomenės rimtis.

Žmonės jau skambino tarsi „Williams“ sutarties laikais – palaikydami, ragindami nepasiduoti, žadėdami paramą. Pasigirdo balsų, girdi, galime ateiti prie Seimo ir garsiai pasakyti, ką manome. Tačiau susiklosčiusi padėtis reikalavo ne emocingų šūksnių, bet apgalvotų žingsnių. Kažkas pasakė, jog turi būti ne žodžių mūšis, o veiksmų kova.

Tačiau kokie veiksmai būtų galėję atremti oponentų ataką, kai jų rankose – politizuota teisėsauga, slaptosios tarnybos ir beveik visa žiniasklaida? Kad ir kaip absurdiškai buvo apšmeižtas Prezidentas, jam mesti grėsmingi kaltinimai kiekvieną vertė suklusti: jeigu rašo, gal kas nors ir yra. Suvokdamas tai, jis kaip vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas nutarė pirmiausia priimti kariuomenės vadą generolą majorą Joną Kronkaitį. Po šio susitikimo generolas žurnalistams sakė, jog Prezidentas neprašė jo sustiprinti viešąją tvarką ir saugumą, tiesiog pareiškė, jog jam mesti labai rimti kaltinimai, ir prašė, kad kariuomenė nesiveltų į tuos reikalus.

Generalinėje prokuratūroje tuo metu jos vadovas Antanas Klimavičius bei jo pavaduotojas Gintaras Jasaitis tarėsi su Valstybės saugumo departamento direktoriaus pavaduotoju Arvydu Pociumi ir policijos generaliniu komisaru Vytautu Grigaravičiumi. Po to Gintaras Jasaitis žurnalistams sakė, kad jau kitą savaitę Valstybės saugumo departamentas perduos prokurorams visą surinktą medžiagą, tada jie ir galėsį spręsti, kokio pobūdžio grėsmės. Yra padaryta nusikalstama veika ar jos nėra?

Savo ruožtu Arvydas Pocius pridūrė, kad visa medžiaga su apibendrinimais ir išdėstytomis aplinkybėmis bus perduota generaliniam prokurorui. Saugumietis, kaip vėliau paaiškėjo, melavo: prokurorai bergždžiai reikalavo kai kurių dokumentų – saugumas jų tiesiog nedavė.

Kol prokurorai dar nežinojo, ar bus pagrindo pradėti ikiteisminį tyrimą, savo nuosprendžius pradėjo skelbti konservatorių lyderis Andrius Kubilius – jis pareiškė, kad reikia apriboti Prezidento įgaliojimus. Be to, Tėvynės sąjungos pirmininkas kone nurodė, kad Prezidentas nedalyvautų tą patį penktadienį numatytame Valstybės gynimo tarybos posėdyje. Galutinai įsismaginęs Andrius Kubilius apkaltino Prezidento instituciją sąmokslu prieš Lietuvą.

Liberalų demokratų partijos pirmininkas Valentinas Mazuronis išplatino tokį pareiškimą:

„Vakar dienos įvykiai, kai atgijo ir susivienijo visos praėjusius Prezidento rinkimus pralaimėjusios jėgos, akivaizdžiai parodė, kad Prezi-

dentas Rolandas Paksas realiai vykdo žmonėms duotus pažadus. Pasielkdamas praeitin grimztančius KGB veiklos būdus ir priemones, iš atskirų nuotrupų ir atsitiktinių asmenų bei faktų bandydamos sulipdyti nebūtas istorijas ir stulbinančiai melagingas išvadas, nepaisydamos nei valstybės interesų, nei pagarbos valstybės vadovui, nei elementarios žmogiškosios etikos normų, šios jėgos tikisi išsaugoti savo išskirtines privilegijas bei galimybę toliau nebaudžiamai vogti ir švaistyti Lietuvos turtą.“

Artūras Paulauskas tą dieną buvo išvykęs į Palangą, tačiau Seimo valdyba ir be pirmininko paskelbė, kad pirmadienį 13 valandą šaukiamas neeilinis Seimo posėdis, kuriame turėtų būti sudaryta parlamentinė komisija ištirti nacionaliniam saugumui iškilusias grėsmes.

Prezidento susitikimai penktadienį buvo suplanuoti kas valandą. Po pokalbių su kariuomenės vadu ir Vokietijos ambasadoriumi Rolandas Paksas situaciją aptarė su premjeru Algirdu Brazausku, kuris piktinosi sukeltu skandalu: „Triukšmo dydis keletą kartų peraugo turinio, visos esmės dydį“.

Premjeras atvirai palaikė Rolandą Paksą, kaip „jauną, nesavanaudį, valstybės interesus suprantantį politiką“. Jis patarė Prezidentui performuoti patarėjų korpusą, sakė pats sulaukęs nemažai nusiskundimų iš įvairių institucijų, kad Prezidento patarėjai kišasi ne į savo reikalus, nurodinėja ir sprendžia ne savo klausimus. „O įtarinėjimų šleifas pamažu išbluks, pasimirš“, – kalbėjo Algirdas Brazauskas.

Trečią po pietų Prezidento kabinete susirinko Valstybės gynimo tarybos nariai. Mečys Laurinkus ta proga į rūmus atėjo keliolika minučių anksčiau ir pagaliau pristatė Prezidentui jau visame plačiame pasaulyje išgarsintą pažymą. Po posėdžio paskubomis sudėliojo Prezidento pareiškimą.

„Pasklidus įtampą keliantiems gandams, sukviečiau Valstybės gynimo tarybą. Joje Valstybės saugumo departamento generalinis direktorius Mečys Laurinkus pareiškė, kad Prezidentui departamentas jokių pretenzijų neturi. Vengdamas nepageidautinų interpretacijų laikinai nušalinau nuo pareigų patarėją Remigijų Ačą, kuris dėl jam mestų kaltinimų jau kreipėsi į teisėsaugos institucijas.

Tik objektyvus kompetentingų institucijų įvertinimas gali išsklaidyti visas abejones ir atsakyti į visus klausimus. Dar kartą kategoriškai atmetu bet kokias insinuacijas. Esu nustebęs ir pasipiktinęs, kad Valsybės saugumo departamento pažyma Prezidentui ir Premjerui buvo pateikta tik po dešimties dienų, kai apie šį slaptą dokumentą jau žinojo ir žiniasklaida. Tokia praktika teisinėje valstybėje nepriimtina.

Atsakingai pareiškiu, kad nesu saistomas jokių įsipareigojimų, kurie kenktų valstybės interesams. Savo veikla nesu pažeidęs nei valstybės Konstitucijos, nei įstatymų. Savo įsitikinimais ir priesaika esu susaistytas tik su Lietuvos žmonėmis.

Vienintelis mano siekis – Tautos gerovė. Todėl kviečiu visus Lietuvos žmones laikytis rimties, o valstybės pareigūnus ir politikus susidariusią situaciją vertinti valstybiškai.“

Diena buvo kupina įtampos. Vargu ar Prezidentas naktį buvo užmigęs. Tą penktadienį, antrąją sumaišties dieną, jis paprašė cigaretės, nors prieš tai septynerius metus niekas nebuvo matęs jo rūkant.

Šeštadienį, Mirusiųjų atminimo dieną, prie Rasų kapinių jo laukė žurnalistai. Priminęs, kokia yra ši diena, Prezidentas palinkėjo ramybės. „Tokios, kokią aš turiu“, – pasakė jis.

Buvo sunku patikėti, kad tie žodžiai tikrai nuoširdūs. Dingtelėjo, jog net ir jo negalėjo nepaveikti tas baisus politikos ringe patirtas smūgis. Juolab jau kelintą kartą.

STARTAS – VERŽLUS KAIP SKRYDIS

2003-uosius Rolandas Paksas sutiko Prezidento rinkimuose patekęs į antrąjį turą. Praeityje liko daugybė su apsisprendimu kandidatuoti ir su rinkimų kampanija susijusių įvykių.

Iškilmingos dienos, kaip steigiamasis Liberalų demokratų partijos kongresas 2002 metų kovo 9-ąją Lietuvos nacionaliniame dramos teatre arba gegužės 31-oji Liškiavos vienuolyne, kur jaunos partijos taryba jį iškėlė kandidatu į prezidentus, pasitaikydavo retai, o nuolatinė įtampa lydėjo visą laiką. Rolandą be gailesčio taršė spauda, nepavargdami

populistu vadino politologai bei apžvalgininkai, šaipėsi „dviratininkai“, ir tai jį, žinoma, labai slėgė.

Visa tai matant iš arti, nerimą kėlė jo užmojis suderinti itin intensyvią politinę veiklą su labai sudėtingais parodomaisiais grupinės akrobatikos skrydžiais.

Rolando pasitikėjimas technika, savimi ir draugais tiesiog stulbino. Tais metais jis su savo sparno draugais Robertu Noreika ir Leonu Joniu bene 40 kartų demonstravo parodomąsias programas, ir kiekviename iš šių pavojingų skrydžių, be jokių abejonių, slypėjo reali grėsmė. Ne tik todėl, kad Rolandas į lėktuvą vakare sėsdavo pervargęs, po karštų štabo pasitarimų ir daugybės susitikimų – su partiečiais, rajono administracija, kunigais, gydytojais ir jų ligoniais.

Pavakare jis užleisdavo estradą Eurikai, Edmundui Kučinskui, „bavarams“ bei kitiems publikos numylėtiniams, o pats sraigtasparniu skrisdavo iki artimiausio aerodromo, kur jo laukdavo lėktuvas Jak-50 ir skrydžiui jau pasirengę Robertas bei Leonas.

Į lakūno kombinezoną jis įsinerdavo dar sraigtasparnyje, kad šiam vos nusileidus galėtų bemat persėsti į savo akrobatinį lėktuvą. Po keiliolikos minučių koncertą laikinai nutraukdavo lakūnų pasirodymas – tarsį surišti nematomais saitais trys lėktuvai imdavo raižyti erdvę akį kerinčia skrydžio grafika.

Kaip grupės lyderis, nuo kurio priklausė ir greta skrendančių draugų likimai, Rolandas pilotuodavo labai užtikrintai, tačiau žinant, kad visą tą grožį bet kurią akimirką juodu brūkšniu gali perrėžti koks nors nelemtas atsitiktinumas, atrodydavo, jog iš padangės nuolat aidi dramatiška gaida, ir būdavo sunku atsikratyti nerimo.

Tie vyrai skraidė senais, taisytais ir pertaisytais lėktuvais Jak-50, ir galėjai tik melsti angelų, kad jie sergėtų bebaimius. Ne vieną kartą jie patyrė kraupių, bet, laimei, gerai pasibaigusių nuotykių, kurių negalėjai priimti kitaip kaip grėsmingų lemties signalų.

Prieš pat Liberalų demokratų kongresą Kalnų parke, kur partiečiai turėjo patvirtinti Rolandą Paksą kandidatu į Prezidento postą, Leonui ore bandant ilgai remontuotą Rolando lėktuvą, iš savo lizdo išlėkęs akumulatorius nutraukė vieną iš aukščio vairo trosų. Didžiulį patyrimą turintis akrobatikos meistras vargais negalais nusileido, inžinieriai vėl

patvarkė lėktuvą, tačiau paskutiniu momentu sugedo kito lėktuvo generatorius. Iki pasirodymo virš Kalnų parko liko dvidešimt minučių, o lėktuvą Kyviškių aerodrome vis dar buvo aplipę specialistai.

Kartu su skrydžiui vadovauti turėjusiu Civilinės aviacijos administracijos vadovu Alvydu Šumsku, laukdami žinių iš aerodromo, maigėme mobiliuosius telefonus ir neramiai žvalgėmės į padangę, kurioje irgi nebuvo tvarkos – slinko neaukšti debesys ir siautėjo vėjas. Kai vėl suskambo telefonas, išgirdau, ko visai nesitikėjau išgirsti: Rolandas teiravosi, ar iš ryto žaisime tenisą.

Atsitokėjęs pamaniau, kad gal ir nevertėjo labai nustebti, nes čia – jo charakteris: negalėdamas nieko pakeisti, jis ramiai laukė, kol meistrai sutvarkys lėktuvą.

Skraidymai suteikdavo žmonėms gražių išgyvenimų ir palaikydavo gerą lakūnų sportinę formą, bet dažni pasirodymai – tai ir rizika, didesnė tikimybė, kad sulauksi kokio lemtingo technikos gedimo ar ko nors panašaus.

Tačiau pavojus slinko iš kitos pusės – oponentai, greit išvelgę politinį skrydžių atspalvį, ėmė formuoti nuomonę, atseit tas vaikinys gerai skraido ir tegul skraido, kam jam S.Daukanto aikštė ir Prezidento postas? Tai tikriausiai buvo ne visai tuščias Rolando priešininkų šūvis, nors jie, aišku, kuo puikiausiai žinojo, jog skraidymai yra tik žaismingas rinkimų kampanijos priedas.

Nors negarbingi politinės kovos metodai – jokia naujiena, apmaudu, kai bandoma išjuokti net varžovo talentą, pasiekimus, meistriškumą. Nesuprantu, kodėl reikia ir kaip galima šaipytis iš to, kad Vytautas Landsbergis puikiai groja fortepijonu? Kodėl ne sykį kaip kažkokį asmenybės defektą bandyta pateikti tai, kad Rolandas Paksas – talentingas lakūnas, buvęs dukart Sovietų Sąjungos čempionas?

Antai Petras Auštrevičius prieš pirmalaikius prezidento rinkimus į klausimą apie vaikystės svajones, matyt, norėdamas kuo patraukliau save pristatyti tautai, atsakė lakūnu tai jau tikrai nenorėjęs būti. Suprask: aš – ne koks Paksas. Šiaip jau aviacija pati susiranda žmones, kokie jai reikalingi, tačiau tai, kaip sakoma, tarp kitko.

Jurijaus Borisovo sraigtasparnis Mi-8, paskelbęs didžiojo desanto po dešimt apskričių pradžią, suriaumojo 2002 metų rugpjūčio viduryje. Sraigtasparnio idėją iškėlė pats Rolandas. Ši greita susisiektimo prie-

monė geriausiai tiko įgyvendinti maksimalistinius jo planus aplankyti visą Lietuvą.

Kita vertus, sraigtasparnis įspūdį darė ir įvaizdžio kūrėjams – galingas griausmas iš padangės liudys ir jėgą žmogaus, kuris išlips iš riaumojančio aparato.

Kai kuriems štabo nariams tokios viltys atrodė nerealios, kaip ir kupinas optimizmo šūkis „Mes nugalėsime!“ Santūresnieji nuogąstavo, kad toks agresyvus įsiveržimas į sunkiai galus suduriančių žmonių aplinką dalį jų gali atstumti akivaizdžiu galimybių kontrastu. Kiekvienam bus aišku, kad skraidymas sraigtasparniu – brangus dalykas, dideli pinigai, ir suprantamos kalbos apie kasdienius rūpesčius laukiantis žmogus pajus atotrūkį.

Tačiau štabe vyravo optimistinės nuotaikos, skeptikų balsų beveik nesigirdėjo, o gyvenimas parodė, kad sraigtasparnio idėja visiškai pasitvirtino. Jeigu kai kurie žmonės atskubėdavo tik pasižiūrėti į tą riaumojantį žvėrį, tai išgirdavo ir ugningą Gintaro Šurkaus monologą, paspausdavo ranką pačiam kandidatui, šiltai, nors ir trumpai pabendraudavo.

Rugpjūtį paaiškėjo tai, ką pražiopsojo Mečio Laurinkaus vadovaujamas Valstybės saugumo departamentas: amerikiečiai bendrovę „Mažeikių nafta“ už Lietuvos Vyriausybės nugaros perdavė rusams. Vytautas Landsbergis ta proga skandalingą įmonės privatizavimą vėl pavadino „pastanga, kuri yra daryta“. Nekaip ekrane atrodė ir jo įpėdinis Andrius Kubilius, ir tik ekspremjeras Aleksandras Abišala, Lietuvą negailestingai stekenusios bendrovės konsultantas, lyg niekur nieko dalijo patarimus, kokie esant šiai situacijai turi būti Vyriausybės žingsniai.

Nors jau kelintą dieną laikraščiuose ir ekranuose mirgėjo „Williams“ pasitraukimo tema, įvykius kažkada numatęs, perspėjęs ir dėl to nukentėjęs Rolandas Paksas buvo visiškai nutylimas. Gal tik kartą kažkas iš ekrano pasakė, girdi, premjeras perspėjo, tik neįsiklausėme. Tačiau ir tą drovų balsą užgožė visažinis apžvalgininkas: „Paksas nėra į krūmus“.

Žinoma, mes nepuoselėjome iliuzijų, kad staiga pratrūks tautos dėkingumas. Už ryžtingą poelgį žmonės prieš trejus metus atsidėjo aukščiausiais reitingais ir Metų žmogaus titulu. Šiaip ar taip, tai jau –

praeitis. Laimė, ir Rolandas laikėsi nuostatos, kad su žmonėmis reikia kalbėti apie jų ir valstybės ateitį.

Rugsėjo 5 dieną, kai Valdas Adamkus žadėjo atskleisti visiems žinomą paslaptį, ar dalyvaus rinkimuose, jau įveikęs pusę distancijos Rolandas buvo nuvykęs į susitikimą su Marijampolės apskrities žmonėmis. Marijampolė – penktoji aplankyta apskritis. Ką jis išgirdo, pamatė ir pajuto, aplankęs pusę Lietuvos? Ką klausydamiesi jo galvoja žmonės? Tą patį vakarą jiems iš ekranų gražiai patarėjų sudėliotus žodžius perskaitė Prezidentas Valdas Adamkus.

Kažkas iš žymių žmonių yra pasakęs, kad sunkiausia išsikrovoti pasitikėjimą, kai nesi valdžioje. Rolandas tikėjo pergale, bent jau niekada neparodė abejonių ir pritarė kai kuriems amžinai optimizmu trykštantiems partiečiams, nors tuo metu jokie požymiai nežadėjo sėkmės, o ir jo paties veide nesimatė nieko, kas bylotų apie gyvenimo džiaugsmą. Tačiau be tikėjimo, jog nugalės, jis, ko gero, nebūtų galėjęs atlaikyti tokio įtempto maratono.

Kai per baigiamąjį koncertą, po grupinio skrydžio vėl atvažiavęs į pagrindinę Marijampolės aikštę, jis paėmė į rankas mikrofoną, iš šalies negalėjai nepastebėti dirbtinio žvalumo – Rolandas atrodė visai nepanašus į save tokį, kokį matydavome jaunystės aerodromuose, ir ne tik aerodromuose – linksmą, lengvai ir nuotaikingai bendraujantį su bet kokia aplinka. Dabar dažnai jis būdavo įsitempęs ir susirūpinęs, kaip kartą pasakė jo sparno draugas Robertas Noreika: ką jis bedarytų, atrodė, kad kažkas kažkur tuo momentu jam yra svarbiau. Sykais pagalvodavau, ar ne mes patys, visokiais įvaizdžiais susirūpinę, primetėme jam svetimą vaidmenį, atimdami stipriąsias jo puses ir nemažą dalį asmenybės žavesio?

Rugsėjo pabaigoje liko tik susitikimai Vilniaus apskrityje. Šį kartą – be baigiamojo koncerto. Mat sostinės meras Artūras Zuokas tuo metu apdairiai uždraudė viešus renginius atvirose erdvėse.

EKRANUOSE – POLITIKŲ VEIDAI

Prasidėjus oficialiai rinkimų kampanijai, Prezidento Valdo Adamkaus komanda jau svarstė inauguracinės kalbos metmenis. Pats pretenden-

tas, kurį televizijos diskusijoje santūriai kritikavo dėl „Mažeikių naftos“ kandidatas į prezidentus Artūras Paulauskas, mestelėjo grėsmingą užuominą, girdi, kai kas nori iš šios istorijos išeiti didvyriu, bet nekaip jausis, kai bus pateikta viskas.

„Jūs turite omeny Rolandą Paksą?“ – greit sureagavęs paklausė Artūras Paulauskas. „Manau, taip“, – gerokai sutrikęs patvirtino Valdas Adamkus. Kas tas viskas ir ką žadėjo pateikti Prezidentas, liko neaišku iki šiol.

Spalio ir lapkričio mėnesiais Rolandas dar kartą aplankė nemažą Lietuvos dalį, gruodį vėl į orą kilo sraigtasparnis. Tomis dienomis, kai nuo visko jau sukosi galva, Rolandas kas rytą rinkimų štabe, Pylimo gatvėje, pasirodydavo stebėtinai žvalus ir kupinas idėjų.

Kartais jam tekdavo nuraminti kai kuriuos iš mūsų, kai prie rytinių pasitarimų stalo nuo įtampos iš nieko galėdavo išsipliekti konfliktas. Jo ištvermė ir darbingumas kėlė nuostabą, tačiau dar labiau stebino tikėjimas pergale. Iki rinkimų buvo likusi dar kone savaitė, o jis kuo rimčiausiai aiškino Aurelijui Katkevičiui, ką šis turės padaryti „po bemiegės nakties“, gruodžio 23-iają, tarsi nė kiek neabejotų dėl rinkimų rezultatų.

Rinkimų batalijos paskutinėmis agitacijos dienomis, rodos, virė. Ekranuose – politikų veidai. Prezidento Valdo Adamkaus užtarėjai su profesoriumi Egidijumi Aleksandravičiumi ir filosofu Vytautu Radžvilu priešakyje surengė net kone mokslinę konferenciją ir išsijusę peikė Rolandą Paksą.

Dar vieną pretendentą į valstybės vadovo postą Vytenį Andriukaitį su visais jo beviltiškais reitingais puolęs gelbėti Algirdas Brazauskas leidosi nufotografuojamas su kandidatu, ir šis siuntinėjo sveikinimus – žiūrėkite, pats Algirdas Mykolas palaiko!

Balys Gajauskas ir Kazimieras Motieka kovojo su Kazimiera Prunskiene, rodė neva tikrą profesorės pasižadėjimą dirbti svetimiesiems.

Kažkokie inteligentai ragino Kęstutį Glavecką ir Eugenijų Gentvilą atsisakyti kandidatavimo Valdo Adamkaus naudai, o patį Prezidentą Valdą Adamką, baisiausiai užkimusį, kažkas iš komandos įkalbėjo dalyvauti Edmundo Jakilaičio laidoje, ir buvo gaila žiūrėti į neprakalbančią Ekscelenciją.

Tuo pačiu metu nacionalinis kanalas transliavo pretendentų debatus, kuriuose nuo Vytauto Matulevičiaus klievo ir Valdui Adamkui, ir Artūrai Paulauskui, ir Rolandui Paksui, o rikošetu dar ir Artūrai Zuokui.

Užtat nuo Eugenijaus Gentvilo kentėjo vien Rolandas Paksas. Laidos vedėjas Audrius Siaurusevičius tarsi netyčia išvadavo Eugeniją iš politiko pančių – režk kaip pilietis. Rėžė! Paksas nieko nepadarė, meluoja, veidmainiauja, ipareigojo Sigitą Kaktį, nesigėdi fašistinės simbolikos ir apskritai beveik Žirinovskis.

Nežinodamas, kas yra kas, galėtų pagalvoti, kad kalbama apie akmenimis apmėtytą raupsuotąjį, o pats kalbėtojas – teisuolis su aureole. Tačiau toje sklandžioje kalboje kiekvienas žodis buvo persmelktas tokia baisia neapykanta, kad ir patikliausieji turėjo susižvalgyti: čia kažkas ne taip.

Tuometinis mano kolega, „Lietuvos ryto“ specialusis korespondentas Valdas Bartasevičius kartą prisiminė, kaip jo bičiulis Artūras Zuokas kažkada, dar toli iki oficialios rinkimų kampanijos pradžios, nei iš šio, nei iš to suabejojo, girdi, kad tik tas liberalų palaidotas Paksas nesurinktų daugiau balsų negu Eugenijus.

Vilniaus mero nuogastavimai nebuvo visai be pagrindo – pirmajame prezidento rinkimų ture 2002 m. gruodžio 22-ąją Rolandas Paksas ambicingąjį klaipėdietį paliko ne ką nutolusį nuo nuline atžyma paženklintos starto linijos.

Apie tą laiką į bendrovės „Restako“ būstinę, kur vėliau įsikūrė Rolando Pakso rinkimų štabas, dar užeidavo didelis rinkimų technologijų bei kitokių operacijų specialistas Audrius Butkevičius. Ragavęs ir politiko, ir kalinio duonos Audrius paliko atminčiai ant didelių lakštų pripaišytų grafikų ir schemų, bet pats netikėjo, jog Rolandas turi šansų, ir manė, kad tai – darbas ateičiai.

„Turi atsitikti kažkas nepaprasto ir stulbinančio, kad įvykiai pakryptų palankia linkme“, – kartą Rolandui negirdint pasakė Audrius.

Galėtų sakyti, jog taip ir neatsitiko nieko stulbinančio, jeigu tuo žodžiu neįvardintum nepaprasto žmonių palaikymo ir tikėjimo, kurį per kelis rinkimų kampanijos mėnesius Rolandas patyrė daugelyje Lietuvos vietovių.

Budo šalta gruodžio 22-oji, jau vėrėsi rinkiminių apylinkių durys, ir nuojauta sakė, jog svarbiausias Rolando laimėjimas – užsimezges

ryšys su žmonėmis, tad kad ir kokie būtų balsavimo rezultatai, ši diena jokiū būdu nereikš pralaimėjimo. Tik permainų viltys, kurias žmonės sieja su Rolandu Paksu, kuriam laikui atitoltų.

Popiet, pačiame balsavimo įkarštyje, rinkimų štabe jau buvo rikiuojami darbai prieš antrąjį turą. Kažkokią grandiozinę tautos apklausos idėją iškėlė pastaruoju metu itin suaktyvėjęs Jurijus Borisovas, siūlė vėl rodyti filmą, nuo kurio, kaip mums su Dalia atrodė, žmonės turėtų purtyti. Buvo matyti, kad pagrindinio rėmėjo užmojai Dalią Kutraitę varo į neviltį. Tarp šių žmonių jau senokai žaižaravo tylus priešiš-kumas.

Pirmojo turo rezultatai įkvėpė entuziazmo ir jėgų tarsi laužą užplieskęs gaivus vėjo gūsis. Štabas kunkuliavo, ir dėstėsi svarbiausieji agitacijos akcentai. Sausio antrąją kone iki vakaro vyko žodžių mūšiai su Valdo Adamkaus štabu dėl televizijos debatų.

Naujųjų metų išvakarėse paskelbė sveikinimą Prezidentui, kartu išreiškė viltį, kad kandidatai turės galimybę išdėstyti savo mintis tiesioginėje diskusijų laidoje. Tačiau Valdo Adamkaus komanda nesu-tiko išleisti savo kandidato į Vyriausiosios rinkimų komisijos skirtą laidą nacionalinėje televizijoje, o susitarė su jiems parankesniu LNK žinių vedėju Edmundu Jakilaičiu, kuris ir vedė pretendentų debatų laidą.

Sausio 3-iąją į paskutinį mūsų metėsi unikaliais skrydžiais garsus Jurgis Kairys, dalyvavęs Rūtos Grinevičiūtės „Koridoje“. Paklaustas, ar galėtų paminėti bent vieną teigiamą Rolando Pakso bruožą, Jurgis pasimuistęs atsakė, girdi, kažkada truputį mokėjo skraidyti. Teko bičiu-liui priminti, jog tuo laiku, kai jie kartu rungtyniaudavo, Rolandas kartais pakildavo ant aukštesnės pjedestalo pakopos negu skraidyti „ne truputį mokantis“ Jurgis.

Beje, politikos frontuose ne sykį patyręs išdavysčių, Rolandas skau-džiausiai išgyveno dėl savo seno aerodromų draugo Jurgio elgesio. Būdami Sovietų Sąjungos rinktinės nariai, jie keletą metų ne tik kartu skraidė, bet ir gyveno tame pačiame viešbučio numeryje, ne kartą šalia stovėjo prie naujos kapo duobės. Paskui jų keliai šiek tiek nutolo – Rolandas ėmė vadovauti Vilniaus S.Dariaus ir S.Girėno aeroklubui, Jurgis tęsė sportininko karjerą.

Kai 2001 metais Jurgis Kairys sugrįžo į Lietuvą su Pasaulio taure, ko gero, tie patys konservatorių lyderiai, su kuriais jis visada buvo

artimas, pakišo jam mintį apie Prezidento postą. Tada Rolandas ir tapo amžinai pūliuojančia rakštimi, kurios ištraukti jam nepavyksta iki šiol. Sėkmingai praskridęs po visais tiltais, jis negalėjo įveikti tik vieno iš jų. Tas tiltas – Rolando Pakso populiarumas. Į jį Jurgis rėžėsi su tokiu baisiu trenksmu, kad gerokai apgriovė ir didingą šlovės rūmą, tautos jam už puikius skrydžius statytą.

Sausio 4-ąją, kai prieš rytojaus balsavimą jau nieko nebuvo galima pakeisti, Rolandas nuvažiavo į Trakų bažnyčią. Nežinau, kodėl pasirinko būtent ją, tačiau tuščioje šventovėje praleidęs gerą valandą pasijuto, kaip pats vėliau sakė, atgijęs. Rinkimų rytą žaidėme tenisą, tačiau buvome kaip niekada išsiblaškę: painiojome rezultatą arba pradėdavome naują partiją ne iš to aikštelės krašto.

Mintys buvo kitur. Paskui pakalbėjome ir apie tai, dėl ko tą rytą niekaip nepavyko susikaupti. „Padariau, ką galėjau, – pasakė Rolandas. – Į tai, kas nepriklauso nuo manęs ir ko negaliu pakeisti, žiūriu su ramia sąžine“. Provokacijos, kuriomis paskutinę agitacijos dieną mirgėjo spauda, jau irgi buvo praeitis.

PO PERGALĖS – NAUJOS ATAKOS

Tačiau atokvėpis, atrodytų, truko tik akimirką – didelę nepagarbą ir panieką išrinktasis Prezidentas Rolandas Paksas patyrė nuo pirmosios dienos. Nekalbant jau apie Lietuvos spaudą bei interneto portalus, tautiniai ruporai ir Vakarams skubėjo piešti groteskišką naujojo Prezidento – populisto ir euroskeptiko – portretą.

„Baltijos „Le Penas“ imasi Briuselio reikalų“, – tai Didžiosios Britanijos dienraščio „The Times“ antraštė. Į vieną gretą su radikaliuoju Prancūzijos nacionalinio fronto vadovu Jeanu-Marie Le Penu bei Austrijos laisvės partijos lyderiu Jorgu Haideriu išrinktajį Lietuvos Prezidentą statė Vokietijos „Die Welt“. Suprantama, kad straipsniai buvo parašyti remiantis komentarais Lietuvos žiniasklaidoje.

Veltui Rolandas Paksas ragino ir šalininkus, ir oponentus užmiršti rinkimų aistras ir kartu darbuotis Lietuvos labui. Sausio 7 dieną Rolandas Paksas susitiko su premjeru Algirdu Brazausku, ir po pietų jau pasklido gandas, neva Prezidentas reikalaujantis pakeisti pusę ministrų.

Šiam susitikimui skirtame siužete LNK lyg tarp kitko ėmė rodyti ministrų Dalios Grybauskaitės, Petro Čėsnos, Vytauto Markevičiaus, Algirdo Monkevičiaus portretus – televizijos laidų vedėjai jau priiminėjo sprendimus už Respublikos Prezidentą.

Kažkuris iš filosofų viešai apkaltino Prezidentą, neva jį – ne simbolinį, o realiai valdysiantį – nusipirko rusai. Apeliuoti į paistalus skleidusių žmonių padorumą būtų buvę beviltiška, tačiau mes tikėjome, kad tą šmeižto nuošliaužą vis dėlto sustabdys konkretūs Prezidento darbai.

Sausio 7-ąją, antrąją po rinkimų dieną, štabo posėdis, kuriame buvo aptarti pirmieji išrinktojo Prezidento veiksmai ir paskirstyti darbai, nuo ankstesnių skyrėsi kaip diena ir naktis. Seniai žinojau, kad Rolandas yra daug stipresnis, kai kalbama apie konkrečią, net ir aukščiausiojo valstybės pareigūno veiklą, o ne apie viešuosius ryšius ir rinkimų reklamos gudrybes. Išrinktas Prezidentu, Vilniaus universitete jis susitiko su Mokslų akademijos vadovais, šviesiausiais mokslo žmonėmis.

Netrukus kilo ir „Padėkos rato“ idėja – Prezidentas norėjo padėkoti jį išrinkusiems žmonėms ir aplankyti visų regionų – Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos ir Suvalkijos – centrus bei Klaipėdą.

Jis jau buvo numatęs, kad užsienio reikalai atiteks Alvydui Medainskui, vidaus politika – Daliai Kutraitei-Giedraitienei, nacionalinis saugumas – ištikimai štabe dirbusiam Remigijui Ačiui, o rinkimų kampanijos renginių organizatorė Ona Valiukevičiūtė bandys planuoti šalies vadovo darbotvarkę. Manau, kad pirmoji užduotis įvarė nemigą Gintarui Šurkui, įpareigotam rengti Prezidento programos įgyvendinimo planą.

Atsigręžus atgal atrodo, jog Rolandas Paksas pernelyg uoliai kibo į darbus. Jis aiškinosi didžiausias problemas, kvietėsi atskirus pareigūnus ir rengė platesnius pasitarimus su įvairių sričių specialistais, kalbėjosi su kardinolu Audriu Juozu Bačkiu, savo pirmtaku Valdu Adamkumi, užsienio šalių ambasadoriais, Artūru Paulausku ir partijų lyderiais.

Visuomenė ir valdininkai greit išgirdo reiklų Prezidento balsą: bus vykdoma programa, o jeigu kam tai nepatiks, su tais teks skirtis. Rolandas Paksas, kaip sako sportininkai, paėmė didžiulį tempą, ir kas

žino, gal buvo teisūs tie, kurie manė, jog tą neilgą laiko tarpą iki inauguracijos Prezidentas apskritai turėtų skirti vien administracijos struktūros suformavimui ir ją užpildyti galintiems žmonėms.

Vasario 5-ąją išrinktasis Prezidentas pasikvietė kariuomenės vadą Joną Kronkaitį ir policijos vadovą Vytautą Grigaravičių. Neseniai buvo nuskambėjęs kriminalas, kai pajūrio kariniame objekte dingo 15 tūkst. šovinių, tačiau šie pareigūnai elgėsi taip, lyg būtų davę tylėjimo įžadus. Analizuoti įvykius ir ieškoti dėsningumų mėgstantys politikai vėliau sakė neatmetą galimybę, kad kriminalas su šoviniais galėjo būti organizuotas naujojo Prezidento reakcijai patikrinti. Pagal pirmąjį veiksmą esą galima modeliuoti jo laikyseną kitose situacijose, kurios galbūt jau tada buvo brandinamos.

Iš to laikotarpio atmintyje išliko ir su Jurijumi Borisovu susiję įspūdžiai. Kai jį matydavai rinkimų kampanijos metu, didelis džiaugsmas, žinoma, nekildavo, bet tai ir per daug nerėždavo akies – šiaip ar taip, pagrindinis rėmėjas. Tačiau kartais jis ateidavo į štabo posėdžius ir po rinkimų, kai „Restako“ būstinės rūsyje jau būdavo kalbama apie valstybės reikalus. Svarbiausia, kad Jurijus Borisovas ateidavo ne šiaip pasėdėti, o su pasiūlymais, nors komandai atskleisdavo ne viską: „Norėčiau dvi minutes atskirai su Prezidentu“.

Mano nuostabai jis, lietuviškai nekalbantis rusas, atnešdavo žinių net iš konservatorių pasitarimų ir teigė, esą šie kuria planus, kaip užprotestuoti rinkimų rezultatus ir netgi inicijuoti Rolandui Paksui apkaltą, kol jis dar tebėra Seimo narys. Jurijus Borisovas griežė dantį ant Aurelijaus Katkevičiaus, vadino jį kenkėju ir buvo beskelbiąs karą, „po kurio gyvas lieka vienas“. Tačiau keisčiausiai skambėdavo dažni ruso patikrinimai, kad jis nenorįs dirbti Prezidento administracijoje, tarsi kas būtų rengęsis svarstyti tokią galimybę.

„Uždaviniai iškelti, – kaip kirviu sykį nukirto Jurijus Borisovas. – Reikia išspręsti atskaitomybės klausimą“. Arba kitą kartą: „Kiek dienų duodate išspręsti LNK klausimą?“

Jo noras dalyvauti veikloje kaip Prezidento komandos nariui nervus gadino tikriausiai bet kuriam iš mūsų. Nežinau, koks pokalbis įvyko tarp išrinktojo Prezidento ir pagrindinio rėmėjo, bet Jurijus Borisovas vis dėlto atvėso, ir paskui jį pamatėme tik inauguracijos iškilnių pokylyje Prezidento rūmuose.

VILTINGŲ ŽENKLŲ METAS

Bėgo veiksmo kupinos dienos. Pirmąjį vasario šeštadienį Rolandas atidavė tradicinę prezidentų duoklę Sartams, kur gavo dovanų žirgą. Sekmadienio rytą bežaidžiant tenisą, jis staiga paklausė, ar aš turiu žirgą. Nesumetęs, kur jis kreipia, rimtu veidu atsakiau, kad, žinoma, ne.

„Jauti skirtumą?“ – paklausė su šelmiška šypsena. Pastaraisiais metais jį tokį – linksmą ir atsipalaidavusį – pamatydavau retokai. Prisiminiau iš Onos Valiukevičiūtės girdėjęs, kaip Vilkaviškio vyskupas Rimantas Norvila išrinktajam Prezidentui linkėjo, kad tautos pasitikėjimo našta neslėgtų pečių, o teiktų džiaugsmą.

Dar sausio viduryje Dalia Kutraitė į „Restako“ požemį pirmam pokalbiui sukviėtė būsimosios Inauguracinės komisijos branduolį. Be pirmininkės bei saviškių Onos Valiukevičiūtės, Gintaro Šurkaus, iš šalies tąkart dalyvavo tik muziejininkas Romualdas Budrys ir režisierius Arūnas Matelis.

Tada jau žinojome Rolando nuostatą atsisakyti ankstesnių prezidentų tradicijos rengti kelis pokylius – skirtingose vietose ir skirtingai publikai. Užtenka vieno priėmimo Prezidento rūmuose, nereikia didelės prabangos, tačiau turime padaryti viską, kad inauguracijos iškilmės praeitų pakiliai ir solidžiai.

Vėliau komisija, išplėsta, rodos, iki dvidešimties įvairių sferų specialistų, pradėjo rinktis Prezidento rūmuose, ir posėdis po posėdžio buvo gludinamos vasario 26-ąją įvyksiančių inauguracijos iškilmių scenarijaus detalės. Gerai suvokėme, kad itin svarbi šio renginio dalis yra Prezidento inauguracinės kalbos. Konceptualių minčių apie žmogų ir valstybę, tautos savitumą ir globalizaciją išgirdau apsilankęs pas filosofą ir šiaip šviesų žmogų Krescencijų Stoškų. Sausio pabaigoje, kai Rolandas Paksas jau turėjo laikinąjį kabinetą Prezidento rūmuose, pasitarti dėl kalbų – Seime ir S.Daukanto aikštėje – pakvietėme Rolando Pakso klasės draugą Telšių Žemaitės vidurinėje mokykloje istoriką Alfredą Bumblauską. Šiems žmonėms esu nuoširdžiai dėkingas už pagalbą rašant inauguracines kalbas. Bent viename iš tokių pasitarimų dalyvavo ir Romualdas Budrys. Sąsiuvinyje liko ir Dalios Kutraitės ranka užrašyta mintis: „Kiekviena epocha, metusi Lietuvai iššūkius, pareikalavo susitelkimo ir permainų“.

Iššūkių idėją – nuo Lietuvos krikšto iki šiuolaikinės epochos – inauguracinei kalbai Seime pasiūlė Alfredas Bumblauskas. Profesoriumi priklauso ir pagrindinė kalbos tautai S.Daukanto aikštėje mintis: ką pamatė Simonas Daukantas, iš gimtųjų Kalvių atėjęs į XIX amžiaus pradžios Vilnių? Ką pamatytų šiandien? Ką norėtų ir galėtų išvysti po 10 metų?

Vis dėlto didžiausias mano atradimas tuo metu buvo pats Rolandas Paksas, nors iki tol buvome draugai jau bene ketvirtį amžiaus. Rengdamasis šalies vadovo darbui jis, žinoma, ne tik turėjo valstybės ateities viziją, bet ir buvo gerai apgalvojęs, kaip ją priartinti prie realybės. Jis ne kartą dėstė, kas turi atsispindėti kalbose, ir tai itin nestebino. Daug metų žinojau jį turint skvarbų protą, tačiau tik dabar supratau, kaip gerai jis jaučia žodį, atkreipia dėmesį į menką, atrodytą, detalę, kuri, žiūrėk, iš tikrųjų šiek tiek keičia prasmę arba ne visai tiksliai išreiškia mintį.

Iki inauguracijos likus kelioms dienoms, kalbas, kaip man atrodė, buvau lyg ir galutinai nugludinęs, tačiau kiekvieną rytą jis atversdavo pabraukytus puslapius ir lyg tarp kitko paklausdavo, ar neatrodo, kad taip būtų geriau?

Vasario 24 dieną Prezidentas Valdas Adamkus Seime skaitė metinį pranešimą, kuriame nuskambėjo ir užuominų apie autoritarinį režimą. Vakare, cituodamos šią kalbos dalį, televizijos rodė Rolando Pakso veidą.

Buvo apmaudu, kad nueinantis nuo arenos valstybės vadovas, neva perspėjęs tautą apie gresiantį pavojų, neatsispyrė pagundai įgelti savo įpėdiniui, nors išvakarėse, jo aplankytas Turniškėse ir paprašytas nenuolti bei dalytis patyrimu, pakartotojo kažkurio JAV prezidento žodžius: „Aš būsiu nuo tavęs per tokį atstumą, per kokį nuo manęs tuo metu bus telefonas“.

Leidžiantis uždangai Prezidentas Valdas Adamkus, staiga ėmęs demonstruoti itin aktyvią veiklą, spėjo atlikti keletą keistų, švelniai tariant, oficialių veiksmų. Be to, mus vis dažniau pradėjo pasiekti balsai apie neviešus Jo Ekscelencijos pasisakymus. Kauniškis kultūrininkas Romualdas Norkus kartą sakė nebesuprantąs, į kokį kampaną Valdą Adamką įvarė aplinka, kad jo nusiteikimą išrinktojo Pre-

zidento atžvilgiu jau galima lyginti su paties Vytauto Landsbergio neapykanta.

Dar Rolandui Paksui nepradėjus eiti pareigų, paaiškėjo dviprasmiška užsienio reikalų ministro Antano Valionio pozicija: vienaip – su Prezidentu, kitaip – su žurnalistais. Premjeras Algirdas Brazauskas, mintyse aiškiai rodydamas pirštu į išrinktąjį Prezidentą, kuriam oponavo dėl požiūrio į Ignalinos atominės jėgainės perspektyvą, iš Seimo tribūnos pasakė: „tiems, kurie mano, kad...“

Manau, tai buvo ne vien nepagarbi replika Prezidento adresu, bet ir signalas: atseit tamstai čia savo tvarkos nepavyks įvesti.

Trijų Seimo frakcijų oratoriai Gediminas Kirkilas, Eligijus Masiulis ir Arvydas Vėžiūnas iš ekrano kone pareikalavo, kad išrinktasis Prezidentas paneigtų jam mestus kaltinimus dėl ryšių su Maskvos konsultantų firma „Almax“ ir Jurijaus Borisovo vaidmens formuojant Prezidento aparato struktūrą. Tada jau ir kai kurie štabo žmonės ėmė siūlyti bent pavėluotai išplatinti paneigimą, tačiau nusvėrė nuomonę, jog imtis neigti visiškas nesąmones reikštų, kad norime išgirsti jų dar daugiau.

Nors buvo nesklandumų, be to, nesiliovė oponentų puolimas, gyvenimas žadėjo ir prošvaisčių. Mezgėsi ryšys su mokslo ir kultūros žmonėmis. Neslėpdamas, jog balsavo už kitą kandidatą, telktis apie tautos išrinktą Prezidentą iš ekrano įtaigiai paragino Algimantas Čekuolis.

Išrinktojo Prezidento iniciatyva vieną popietę Seimo Konstitucijos salėje įvyko diskusija „Politikos kultūra ir kultūros politika“. Ją pradėjęs filosofas Krescencijus Stoškus kalbėjo apie žmones jungiantį permainų ilgesį: „Tačiau egzistuoja stambus visuomenės blokas, kuriam geriau, kad jokių permainų nebūtų. Jie buvo savaip sumodeliavę Lietuvos ateitį ir dabar pasipiktinę klausia, kodėl įvyko ne taip, kaip planuota? Jie kaltina Lietuvą – atseit neišprususi tauta“.

Diskusijoje kalbėjo visi, sėdintys apie ilgąjį stalą: filosofas Romualdas Grigas, rašytojas Vytautas Martinkus, profesorius Stasys Vaitiekūnas, grafikė Ramunė Vėliuvienė, dailininkai Aloyzas Stasiulevičius, Giedrius Kazimierėnas bei kiti iškilūs žmonės. „Prašau vienintelio: dirbkime, būkime kartu“, – baigiantis diskusijai tarė Prezidentas.

Kitą savaitę jau Prezidento rūmuose susirinko kūrybinių organizacijų vadovai, ir vėl buvo matyti, kad abi pusės gerai supranta viena kitą. Tada neabejojau, kad oponentų pastangos kasti griovį tarp Prezidento ir šviesuomenės nueis niekais. Reikia, kaip atrodė, tik laiko.

Mokesčių mokėtojų lėšomis išlaikoma Lietuvos televizija, į kurios misiją tikriausiai įeina ir kilnus valstybės kūrimo darbas, už Prezidento inauguracijos transliavimą iš pradžių užsiprašė nemažų pinigų. Komercinė TV4 pirmoji pasisiūlė iškilmės transliuoti iš pilietišku paskatų, paskui prie šios iniciatyvos prisijungė kiti kanalai – renginį iš tikrųjų matė visa Lietuva.

Naktis prieš inauguraciją buvo šaltoka ir aiški. Miriadai žvaigždžių dangaus begalybėje, rodos, būrė jo ir mūsų visų, Lietuvos žmonių, ateitį.

VISIEMS RŪPĖJO SUTARTIS

„Nuo šios savaitės priklausys daugelis dalykų mūsų valstybėje, – šiais žodžiais Prezidentas pirmadienį, lapkričio 3-iosios rytą, pradėjo susitikimą su patarėjais. – Arba eisime demokratijos keliu, arba kiekvienas būsime sekamas ir mindomas.“

Išvakarėse LTV ir LNK šalies vadovą puolė taip beatodairiškai, jog atrodė, kad Rita Miliūtė ir Edmundas Jakilaitis dalyvauja keistose varžybose, katras išlies daugiau pagiežos Prezidentui. Piktdžiugiškus jų komentarus visą vakarą lydėjo lietuviškai įgarsinti Jurijaus Borisovo keiksmas ir Anzorio Kikalishvilio falsetas.

Pirmųjų skandalo dienų kroniką dienraštyje „Klaipėda“ (2003 m. lapkričio 4 d.) išspausdinusi Rūta Grinevičiūtė rašė: „... A.Kubilius Prancūzijos pagrindiniame laikraštyje skandalą pavadina „lietuvišku vortergeitu“ ir suklysta. Toji istorija buvo dviejų žurnalistų per dvejus metus savarankiškai atliktas katorgiškas darbas, o lietuviško skandalo flagmaną E.Jakilaitį tegalima pavadinti tik skaitovu, kuris K.Krivicko balsu skaito VSD pamėtėtus tekstus.“

Slaptoji Mečio Laurinkaus pažyma savaitgalį pasirodė specialiaame „Respublikos“ priede. „Sąmokslas“, – skelbė stambios pavadinimo raišės. Vargu ar kam nors tas margas tekstas, kai kurių teisininkų tiesiai

pavadintas padrikų faktų kratiniu, padarė didelį įspūdį. Neabejotina atrodė tik tai, kad šis dokumentas rengtas siekiant politinių tikslų, o kad atrodytų baisiau – dar ir įslaptintas.

Kaip ir prieš Prezidento rinkimus 1997-aisiais bei kitomis panašiomis progomis Amerikoje viešėjęs Vilniaus meras Artūras Zuokas skandalą stebėjo nuo ano kranto ir noriai dalijosi politinės padėties Lietuvoje vertinimais. Nors visi Vakarų valstybių vadovai iki pat apkaltos Prezidentui pabaigos tarsi susitarę tvirtins, kad tai – Lietuvos vidaus reikalas, Artūras Zuokas jau trečią skandalo dieną iš Amerikos buvusio karo korespondento tonu raportavo, jog tai, kas vyksta Lietuvoje, – svarbi tarptautinė problema.

Pirmadienį neeiliniame Seimo posėdyje toną davęs Artūras Paulauskas klausė parlamentarų: „Ką darysime reaguodami į Valstybės saugumo departamento informaciją?“ Seimo pirmininkas pats ir atsakė – pasiūlė sudaryti Laikinąją tyrimo komisiją dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Posėdį transliavo televizija, ir negalėjai nesižavėti specialistų meistriskumu: vos tik tai Seimo salėje pasigirsdavo Artūrai Paulauskui bent kiek nepatogesnis klausimas, ekrane bemat atsirasdavo koks reklaminio siužeto herojus arba įvykius komentuojantis Rimvydas Valatka.

Generalinė prokuratūra, pareiškusi Jurijui Borisovui įtarimus dėl grasinimų Prezidentui, pirmadienio vakare krėtė jo daugiaaukštį butą sostinės Žvėryno mikrorajone, vilą Trakų rajone ir bendrovės „Avia Baltika“ būstinę Kaune. Prokurorai paėmė iš Jurijaus Borisovo du – Lietuvos ir Rusijos piliečio – pasus.

Beveik tuo pačiu metu buvo įsilaužta į Lenos Lolišvili butą Vilniaus Šeškinės mikrorajone. Netrukus po įvykio iš JAV grįžusi šeimininkė įsitikino, jog vertingi daiktai įsibrovėlių nedomino – ieškota kažko kito. Į užmaskuotą kratą panašesnis apiplėšimas greit buvo užmirštas – politinio spektaklio dalyviams ir žiūrovams rūpėjo tik Jurijaus Borisovo kratų rezultatai.

Sutartis! Netylančios kalbos apie Rolando Pakso ir Jurijaus Borisovo sutartį kaitino įtampą. Visi seniai žinojo, kad ji susideda iš dvidešimties punktų, o Andrius Kubilius užgriebė dar plačiau – kreipėsi į

saugumą, kad pareigūnai išsiaiškintų, ar yra prie sutarties 30 lapų paaiškinamasis priedas?

Paslaptingoji sutartis lyg kokia Lokcheso ežero pabaisa dirgino daugelio ieškotojų bei smalsuolių vaizduotę, tačiau niekam taip ir nepavyko jos pamatyti savo akimis.

Žibalo ant ugnies pylė ir pats Jurijus Borisovas. „Sutartis su Prezidentu, žinoma, buvo. O kaip kitaip? Duodi pinigus – laba diena ir viso gero?“ – dar prieš kratas taip žurnalistus erzinęs Jurijus Borisovas dėl visa ko pridurdavo, girdi, pas notarą tos sutarties netvirtinęs.

„Ne, nėra, aš jos nemačiau, – po kratų žurnalistams sakė generalinis prokuroras Antanas Klimavičius ir užsiminė, kad kai kurie dokumentai gali būti provokacija. – Dokumentų rasta daug, bet juos reikia analizuoti, reikia tikrinti, ar tai dokumentai, ar juodraščiai, ar žmogaus svajonės.“

Po kratų į Generalinę prokuratūrą atvyko Aloyzas Sakalas. Iš pradžių – vienas, vėliau – su jį lydinčiais Alvydu Sadecku ir Algiu Kašėta. „Kolegos geresnes akis turi“, – šmaikštavo komisijos pirmininkas.

Kol prokurorai nesėkmingai ieškojo sutarties, o kai kurie politikai rimtais veidais tvirtino esą negali jos nebūti, Seimas palaikė liberalcentristų iniciatyvą kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad šis ištirtų, ar Prezidentas, išimties tvarka suteikdamas pilietybę Jurijui Borisovui, nepažeidė Konstitucijos. Nutarimo projektą pateikė Seimo narys Raimondas Šukys, kuriam Rolandas Paksas mažiausiai – politikos krikštatėvis.

MELDĖ LYDERIO PARAMOS

Raimondas Šukys, artimas Artūro Zuoko draugas, dirbęs privačioje jo bendrovėje, dažnai užsukdavo į „Lietuvos rytą“ pas kitą bičiulį Valdą Bartasevičių. Su išprususiu, doru, bet naiviai patikliu Valdu dirbome viename kabinete, todėl buvau pripratęs prie vakarinių Raimondo Šukio apsilankymų. Juo labiau kad kiekvieną sykį kartodavosi tas pats scenarijus: pasisveikinę pasikeisdavome viena kita neįpareigojančia fraze, svečias pasikabindavo apsiaustą, ir jiedu su Valdu nusileisdavo į kavinę išgerti po vakarinį bokalą alaus.

Artėjant 2000-ųjų rinkimams į Seimą mielai įvykdžiau primygtinį, nuolankų Raimondo Šukio prašymą, kad tuo metu labai populiarius liberalų lyderis Rolandas Paksas atvyktų į jo, debiutuojančio politikoje teisininko, susitikimą su rinkėjais.

LAIŠKUOSE – ŽMONIŲ IŠGYVENIMAI

Lapkričio 6 dieną premjeras Algirdas Brazauskas pasipiktino tik dabar sužinojęs, kad konservatoriai 1999 metais kartu su „Mažeikių nafta“ užrašė amerikiečiams ir Baltijos pakrantę. Pasirodo, Lietuva įsipareigojo be JAV koncerno „Williams International“ leidimo nieko jūros pakrantėje nestatyti.

Dar neužmiršę sovietų TASS'o pareiškimų stiliaus konservatoriai atkirto, esą tokiu pareiškimu premjeras nori nukreipti dėmesį nuo galimų Prezidento aplinkos ryšių su tarptautinėmis nusikalstamomis struktūromis.

Prasidėjęs sąmyšis, be kita ko, atvėrė naujas galimybes veikėjams, kuriems labiau už viską rūpi išsilaikyti politikos orbitoje. Dabar jiems atsirado progų dažniau būti girdimiems per radiją ir matomiems ekranuose. Tačiau stebino ir jaudino kas kita – paprastų, niekam nežinomų Lietuvos žmonių laišakai, kuriuose jau pirmomis skandalo dienomis jauitei išgyvenimus dėl neteisybės, didžiulį pasitikėjimą Prezidentu arba tiesiog sveiką nuovoką. Norėčiau pacituoti keletą laiškų, kuriuos Rolandas Paksas gavo 2003 metų lapkričio pradžioje.

„Jie niekina ne tik Jus, bet ir mus, rinkėjus.“

„Visa mūsų šeima reiškia Jums pagarbą ir pasitikėjimą. Jūsų darbuose mes matome geresnę Lietuvos žmonių ateitį.“

„Siekimas dėl asmeninių tikslų atstatydinti Tautos išrinktą Prezidentą gali būti įvardintas tik vienu žodžiu – sąmokslas.“

„Jūs ėmėtės darbo ir sulaukėte didelio pasipriešinimo. Sukilo visa valdininkų armija. Dauguma žurnalistų dirba šališkai. Televizija įžūliai mulkina žmones.“

„Atsistatydinimas būtų didžiausias Jūsų nusižengimas, nes tai – tik ciniška politinė akcija. Tai amoralus puolimas be jokių rimtų argumentų.

Kardinolas Vincentas Sladkevičius laimino Rolandą Paksą
dideliems darbams

Dirbkite ir pasitikėkite Lietuvos Respublikos piliečiais, kurie Jumis pasitikėjo, kai balsavo.“

„Vienintelė Jūsų išeitis iš dabartinės situacijos – ieškoti paramos ir pritarimo Tautoje. Patikėkite, ji tikrai neatstums ir neišduos... Išvažiuokite iš sostinės ir keliaukite per kaimus. Užsukę į paprastą kaimą, užeikite pas paprastus žmones į svečius bent porai valandų arba net

paprašykite nakvynės. Pavakarokite su jais ir Jūs išgirsite tikrą tiesą, o jų širdyse rasite ateities sprendimų raktą. Ten Jūs suprasite, kaip žmonės Jus gerbia ir palaiko.“

„Iš kėdės klibinamas M.Laurinkus mestelėjo paslaptinę pažymą. Neatsitiktinai dabar paviesti M.Laurinkaus įrašai perša įvairias mintis. Šių demaskavimų centre atsidūrė jis pats, bandydamas įteigti, neva su juo Prezidento rankomis nori susidoroti Rusijos mafija. Bet kuo gi Rusijos mafijai neįtiko M.Laurinkus, iki Rolando Pakso prezidentavimo garsėjęs neveiklumu? Gal priešingai – po stambių kontrabandos skandalų norima susidoroti su R.Paksu?“

Pastarųjų eilučių autorius, regis, ištis įspėjo Valstybės saugumo departamento vadovo taktiką. Gerokai vėliau laidoje „Visuomenės interesus“ Mečys Laurinkus, kaip didelę naujieną pateikdamas dvejų metų senumo faktus, pabandė įtikinti žiūrovus, esą dantis į Lietuvos saugumą atsikandusi tarptautinė mafija ėmė ieškoti ryšių su Prezidento institucija.

Painiodamas ne tik laikotarpį, bet ir veikiančius asmenis, Mečys Laurinkus kūrė legendą, kuri, jo supratimu, iškeltą jį į slaptųjų tarnybų didvyrius ir dar sykį apjuodintų Prezidentą.

PIGIOS PRABANGOS TRAUKA

Spauda teigia, jog tik pagražinęs savo biografiją Mečys Laurinkus tapo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariu. Šiaip jau net jo patronas Vytautas Landsbergis tą laikotarpį atspindinčiuose memuaruose Mečio Laurinkaus niekur nemini. Taip pat buvo rašyta, jog tik vėliau jis buvo priimtas dirbti Sąjūdžio sekretariate už algą, kurią vienintelis išsiprašė.

Tačiau geriausiai Mečio Laurinkaus „patriotizmą“ atskleidžia faktas, kad, praėjus vos kelioms dienoms po 1990 metų kovo 11-osios, jis prieš penkias dienas Aukščiausiosios Tarybos pirmininku išrinkto Vytauto Landsbergio paprašė suteikti butą ir netrukus gavo 100 kvadratinį metrų penkių kambarių būstą prestižiniame sostinės rajone, M.K.Čiurlionio gatvėje. Vieną ranką pakėlęs už Kovo 11-osios aktą, kita stvėrė didžiulės vertės butą. Spaudoje buvo rašyta, kad turėtų

valdišką trijų kambarių butą Mečys kilniadvasiškai užleido vienišai žmonos seseriai, nors turėjo grąžinti jį valstybei.

„Kaip vadovas – labai silpnas. Savimyla, – tokiais žodžiais pasakojimą apie buvusį šefą pradėjo mano kalbintas saugumo pareigūnas. – Aiškiai politiškai angažuotas, departamente jautėsi taip, tarsi dirbtų Seimo Užsienio reikalų komitete. Nesuvokė departamento problemų ir mėgo pigią prabangą.

Atėjęs į postą sau ir pavaduotojams nupirko automobilius BMW, skyrėsi tik jų klasės. Garbino vakarėlius su viskiu ir pirtis. Viskis departamente tapo gero tono rodikliu. Jo laikais buvo rengiamos grandiozinės saugumo dienos Palangoje, valstybiniuose poilsio namuose „Auska“. Ten šventėme ir šefo 50-metį, prieš tai dovanų jam pagavę „šnipą“ Eugenijų Joniką.

Mečys norėjo tapti generolu, bet kaip civilis negalėjo. Todėl panaikino statutą ir kariškus laipsnius, įvedė patarėjų rangus. Taip jis tapo vyriausiuoju valstybės patarėju, o tai atseit prilygsta generolui. Antpečiai – su generolo žvaigždėm, kas ten atpažins – patarėjas ar generolas? Pats laimino antpečių formą ir atributus. Mėgavosi geru gyvenimu, važinėjo į komandiruotes į Vakarus ir Rytus.

Jis buvo linkęs į filosofiją ir mėgo medituoti: galvą atlošęs atsijungdavo net pasitarimų metu, o po kelių minučių atsitokėjęs žiopčiodavo a-a. Užėję į kabinetą, kartais užtikdavome tokioje būsenoje. Nesvarumo ar transo būklė nesutrukdydavo jam net išklaudyti raportų.

Situacijos departamente realiai niekada nevaldė. Vadovavimas jau senokai perėjo į Arvydo Pociaus, buvusio Marijampolės vyriausiojo prokuroro, rankas. Mečys jį ir atsikvietė, nupirko gerą tarnybinį butą Antakalnyje. Kaip buvęs prokuroras Arvydas Pocius turi gerą ryšį su kitu buvusiu prokuroru Artūru Paulausku.“ (Pokalbis įvyko 2004 m. gegužės 28 d.)

2003-ųjų pavasarį Seime buvo paskleista anoniminė pažyma apie padėtį Mečio Laurinkaus vadovaujamoje žinyboje. Suprantama, kažkokio Petrausko pavarde pasirašiusio anonimo tekstas liko be atgarsio.

Iš tikrųjų įvyktų kažkoks stebuklas, jeigu kas nors kreiptų dėmesį į tokius raštus, kai ir aukščiausia šalies valdžia, ir teisėsauga ignoruoja net akis deginančius nusikalstamus faktus bei įrodymus. Valdžia užsimerkia arba gesina skandalus todėl, kad tie nusikaltimai vienaip ar

kitaip susiję su ja pačia, o teisėsauga – todėl, kad ji yra priklausoma nuo politikų valios.

Vis dėlto anonimo pažyma apie Mečio Laurinkaus žygius tikriausiai ne iš piršto laužta. Teksto stilius ir faktų dėstymo metodika įtikinamai rodo, kad pažymą sukūrė Mečio Laurinkaus pavaldinys, Valstybės saugumo departamento darbuotojas, tikriausiai operatyvininkas.

Patikrinus vieną kitą šio teksto teiginį aiškėja, kad ir Halyna gyvena nurodytu adresu, ir „fazanyne“, netoli Klaipėdos, Mečio Laurinkaus ne sykį yra būta. Sunkiau būtų išsiaiškinti, ar teisybė rašoma apie ypatingos paskirties desantą, kuris esą į „fazanyną“ būdavo permetamas net iš Karaliaučiaus.

Pikantiškų detalių pažymos autorius pateikė ir iš saugumiečių sąskrydžio prie Bebrusų ežero. Taip meistriškai detalizuoti, kokie ir kieno garsai sklido iš sublokuoto namelio, galėjo tik saugumietis. Dėstymo stilius pažįstamas iš dabar jau visiems kone mintinai žinomos Valstybės saugumo departamento pažymos „Dėl grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui“. Kas kita, kad vienas pavaldinys apie savo šefą surinko tiek jį neva kompromituojančios medžiagos, jog prieš ją, regis, nublanksta visas Valstybės saugumo departamento, ištikus metus nuolat sekusio Prezidentą Rolandą Paksą ir jo aplinką, įdirbis.

Apskritai Valstybės saugumo departamento darbo brokas mūsų valstybėje niekam neužkliūva, kaip ir, atrodytų, atidaus politikų, teisėsaugos pareigūnų ir visos tautos dėmesio nusipelnę kai kurie amžinojo nomenklatūros karaliaus Algirdo Brazausko veiksmai.

Jungtinėse Valstijose gyvenantis mūsų tautietis Bronius Nainys labai nustebęs išgirdęs, kaip Valstybės saugumo departamento direktorius Mečys Laurinkus kaltina Prezidento instituciją neva paviešinusią jau prieš tai gal per tuziną rankų perėjusią slaptąją pažymą.

Ta proga išeivijos laikraštyje „Draugas“ 2003 m. lapkričio 22 d. jis persakė JAV valstybės sekretorės Madeleine Albright pavaduotojo Strobe'o Talbotto knygoje „The Russia Hand“ cituotą prezidento Billo Clintono atsakymą Rusijos prezidentui Borisui Jelcinui, kai šis 1997 m. kovo 21 d. Helsinkyje siūlė slapta susitarti, kad Baltijos šalis dar bent 10 metų nebus priimtos į NATO. „Šiais laikais tokių paslapčių nėra, – atsakęs Billas Clintonas. – Jeigu vien tik mudu,

užsidarę į koki nors sandėliuką, taip sutartumėm, paslaptis išryškėtų dar mums nespėjus grįžti namo.“

Bronius Nainys negali suprasti, kaip Mečys Laurinkus galėjo mesti tokį kaltinimą Prezidentui, jeigu garsioji pažyma ilgai buvo vartaliojama Seimo pirmininko, o gal ir jo aplinkinių rankose. Kita vertus, ne pats Mečys Laurinkus ją ir parašė – pačiame Saugumo departamente pažyma ėjo per kažin kiek rankų.

Iš paties Mečio Laurinkaus žodžių spaudoje Bronius Nainys daro išvadą, kad JAV žvalgyba apie Lietuvos Prezidento institucijos pareigūnų veiklą žino daugiau negu Valstybės saugumo departamentas ir siūlo jo vadovui atidžiau apsižvalgyti savo kieme.

*„Naivu būtų manyti, kad po tas įstaigas nešmirinėja ir Maskvos agentai, kuriems VSD gali būti svarbesnis taikinyš negu mažiau žinanti Prezidentūra, – rašo Bronius Nainys. –...Kalbama apie pavojus valstybės saugumui, tačiau kol kas neaišku, kas Lietuvos saugumui grasi-
na. Ar Medalinsko noras atsisėsti į Valionio kėdę? Policininko protokolą Ačiui už per greitą važiavimą?“*

Vakarų civilizacijoje ne vieną dešimtmetį gyvenantis mūsų tautietis baisesi ir Aloyzo Sakalo komisijos draudimu Prezidentui bendrauti su jo paskirtais teisėsaugos institucijų vadovais. „Ar ne dėl to, kad Prezidentas nesusidarytų sau geresnių sąlygų apsiginti nuo jam taikomų priekaištų? Jeigu taip, tai čia jau didelė bėda. Kur ir kas matė demokratinę sistemą, kuri apkaltintam piliečiui užtvirtų kelių apsiginti?“

Bronius Nainys palietė ir vieną itin retai minimą skandalo pusę, todėl pateiksiu dar vieną citatą iš to paties straipsnio „Valstybės paslaptys“.

*„VSD direktorius M.Laurinkus teigia, jog daug žinių gaunantis iš draugiškų valstybių specialiųjų tarnybų užsienio reikalų ministras Antanas Valionis sako, esą apie R.Ačo veiklą jį įspėję NATO diplomatai. Vadinasi, šias žinias rinko svetimų valstybių agentai. Bet tarp tų „draugiškų“ ar negali būti ir „nedraugiškų“ agentų? Turbūt niekas nelai-
kys draugišku Maskvos saugumo, kurio agentams klausytis Preziden-
to, taip pat ir užsienio reikalų ministro Valionio, krašto apsaugos ministro Linkevičiaus, kariuomenės vado Kronkaičio, premjero Bra-
zausko, net ir paties Laurinkaus telefoninių pokalbių jokio teismo leidimo nereikia.*

Tad kažin ar tas mūsų saugumas mus valdo ne kitų valstybių saugumo padedamas? Ir nenoromis kyla įtarimas, kad ir vadinamasis Prezidentūros skandalas galėjo būti kurios nors kitos valstybės įtakotas. Ar grėsmėmis Lietuvos saugumui susirūpinę politikai ir Seimo nariai apie tai nepagalvoja? Atrodo, kad dabar jiems niekas kitas nerūpi, kaip naudojantis atsiradusia proga atsikratyti rinkimuose juos nurungusio Prezidento. Proga, sudaryta saugumo, naudojantis kitų kraštų saugumo duomenimis.“

TAIKINYS – PREZIDENTAS

Žinoma, jeigu Prezidentas būtų turėjęs realių galių, jis nebūtų leidęs Artūrai Paulauskui stabdyti Mečio Laurinkaus atšaukimo iš pareigų procedūros. Veikiau būtų sudaręs darbo grupę Valstybės saugumo departamento veiklai ištirti ir įvertinti. Arba pareikalavęs pasiaiškinti, kodėl saugumas klausosi jo kaip valstybės vadovo telefoninių pokalbių?

Tačiau Prezidento politiniams priešininkams tarnavęs ir jų dangstomas Mečys Laurinkus dabar jau tapo toks drąsus, kad atvirai ignoravo Rolandą Paksą. Pirmadienį iš Seimo tribūnos paskelbęs, kad departamentas atlieka ikiteisminį tyrimą dėl į žiniasklaidą patekusios pažymos, Mečys Laurinkus buvo griežtas: „Pareigūnas, o tai padarė pareigūnas, gal pasiseks nustatyti, iš kurios institucijos, turi būti nubaustas“.

Į pagalbą saugumo šefui vieningai šoko skirtingų pakraipų parlamentarai Justinas Karosas ir Rasa Juknevičienė; jie pareiškė, kad pažymos išviešinimas buvo naudingas Prezidento aplinkai. Lapkričio 6 dienos spaudos apžvalga, kurioje buvo pabrėžiama, jog „parlamentarai išdaviko ieško Prezidentūroje“, šalies vadovą Rolandą Paksą pasiekė Briuselyje.

„Išdaviko“ Prezidento rūmuose ieškojo ir Valstybės saugumo departamentas. Buvo paskelbta, kad laikraščiuose perspausdintas antrasis iš trijų saugumo pažymos egzempliorių. Jis buvo skirtas Seimo

pirmininkui, spalio 30 dieną leidusiam Prezidentui padaryti dokumento kopiją. Reikėjo jeigu ne įrodyti, tai bent žmonėms įteigti, jog būtent ši kopija ir pateko į „Respubliką“. Saugumiečiai pradėjo apklausas.

Antradienį į pirmąjį posėdį jau susirinko Seimo laikinoji tyrimo komisija. Žmonių lūpose prigijusi kaip Aloyzo Sakalo komisija, ji buvo sudaryta ignoruojant kai kurias frakcijas. Pasak parlamentaro Petro Gražulio, „komisija, kokios reikia, o ne tam, kad būtų nustatytas teisingumas“.

Komisiją, be paties pirmininko socialdemokrato Aloyzo Sakalo, sudarė Seimo nariai liberalcentristai Gintaras Steponavičius ir Algis Kašėta, konservatorius Andrius Kubilius, socialliberalai Alvydas Sadeckas ir Vaclovas Stankevičius, socialdemokratai Stasys Kružinauskas ir Zenonas Mačernius ir, kaip simbolinė atsvara, liberalas demokratas, Prezidento bendražygis Dailis Barakauskas.

Komisija, sudaryta ištirti, ar yra grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui, iškart nukreipė dėmesį į Prezidento asmenį. „Komisija turės ištirti Prezidento aplinkos įtaką Prezidentui, Prezidento aplinkos ryšius su abejotinais asmenimis ir Prezidento pasirašytą sutartį su Jurijumi Borisovu, jeigu tokia yra“, – lapkričio 3 dieną kalbėjo ką tik komisijos pirmininku paskirtas Aloyzas Sakalas.

Neatsitiktinai komisijos darbo kryptį vardijimas prasidėjo skirsniu „Prezidentas“. Prezidento reakcija dėl Valstybės saugumo departamento pažymų? Pilietybės Jurijui Borisovui suteikimo aplinkybės ir veiklos „stogo“ suteikimas? Įsipareigojimų sutartis su J. Borisovu?

Kone nuo pirmos komisijos darbo dienos buvo viešai svarstoma operatyvinė medžiaga. „Jie griaua operatyvinės veiklos pamatus, – sakė patarėjas Visvaldas Račkauskas. – Saugumas išmušė iš rankų pagrindinį specialiųjų tarnybų ginklą – dabar jau joks banditėlis nekalbės mobiliuoju telefonu.“

„Tikiu, kad komisija – tiesos šaltinis“, – patetiškai „Spaudos klube“ prabilusi konservatorė tiesos viltis tikriausiai siejo su partijos lyderiu Andriumi Kubiliumi, Tėvynės sąjungos suvažiavime pareiškusiu nuosprendį Prezidentui: „Nulis negali būti prezidentu. Pasirinkimas vienas – arba jis, arba Lietuva“.

Atrodytų, vien dėl tokio nevaldomo chamizmo Andrius Kubilius privalėjo pasitraukti iš Aloyzo Sakalo komisijos. Tačiau privalėti yra

viena, o iš tikrųjų pasitraukti – kas kita. Andrius Kubilius nesitraukė, o Algimanto Salamakino vadovaujami Seimo etikos sargai, kovoję viename fronte su apkaltos iniciatoriais, savo pozicija iš esmės pritarė nepraustaburnio pareiškimams.

Komisijai labai trūko sutarties tarp Rolando Pakso ir Jurijaus Borisovo.

„...Mes norėtume ją matyti ir tada vertintume jos turinį, joje esančius įsipareigojimus, – kalbėjo Aloyzas Sakalas. – Jeigu Borisovas melavo ir tos sutarties nėra, jam grėstų papildomi metai ar mėnesiai kalėjimo. Jeigu tokie dokumentai yra, jis turės gelbėti savo kailį ir pateiks juos.“

Grėstų papildomi metai, gelbėtų savo kailį – tai apie Jurijų Borisovą. Tačiau kur pavojai Lietuvai? Kur grėsmės nacionaliniam saugumui? Jeigu Seimo vadovai ir įtakingi nariai būtų valstybininkai, tai, matydami, jog ne visi Prezidento patarėjai išlaikė patikimumo egzaminą, siūlytų spręsti šią problemą, o ne destabilizuotų padėtį ir griautų valstybės institucijų darbą.

Aloyzo Sakalo parašai mirgėjo ant raštų, kuriuos komisija kartais po kelis per dieną siuntė į Prezidento instituciją.

„Prašau pateikti visą Prezidentūroje esančią informaciją (taip pat ir slaptą bei konfidencialią) apie Prezidento rinkimų kampanijai išleistas lėšas ir jų panaudojimą, nurodant jų šaltinius. Šioje informacijoje turi būti nurodytos ir lėšos, kurias išleido Jūsų rėmėjai ne per specialią rinkimų sąskaitą. Primenu, kad informacija turi būti išsami...“ – prokuroro tonu rašė Aloyzas Sakalas, tarsi būtų manęs, kad Valdo Adamkaus laikais Prezidento rūmuose buvo įsikūręs Rolando Pakso rinkimų štabas.

LAUKĖ SUSITIKIMAI BRIUSELYJE

Lapkričio 5-ąją su sunkiomis mintimis išlydėjome Prezidentą į Briuselį. Oro uoste kiekvienas turėjome ką jam pasakyti iš naujausių įvykių. Kalbėjome atskirai pusbalsiu. Iš šalies galėjo atrodyti, jog bijome net savų. Kita vertus, jautei, kad ne vienas ir iš mūsų jau abejoja, kurie čia – savi, o kurie – ne.

Prezidento laukė nepaprastai atsakinga ir sunki diena: dvi spaudos konferencijos, kurios dėl skandalo – tikras lobis žurnalistams, ir kalba Europos Parlamente. Išvakarėse jis buvo susitikęs su krašto apsaugos ministru Linu Linkevičiumi.

Kalbėdamas apie būsimą Prezidento susitikimą su NATO generalliniu sekretoriumi George'u Robertsonu, ministras neslėpė kritiško požiūrio į Valstybės saugumo departamento operatyvinės pažymos paviešinimą ir šiame dokumente išdėstytą teiginį, esą Lietuva panaudojama kaip trečioji valstybė ginklų kontrabandai. Pasaulio spauda šį melagingą kaltinimą jau spėjo pateikti kaip faktą, todėl Linas Linkevičius neabejojo, kad Prezidentui teks išsklaidyti abejones dėl Lietuvos kaip NATO partnerės patikimumo.

Su lordu Robertsonu Prezidentas Rolandas Paksas ne kartą matėsi būdamas premjeras, o kaip valstybės vadovas aukštąjį svečių priėmė pirmąją savo kadencijos dieną, 2003 metų vasario 27-ąją.

UŽDAVINYS – VYKDYTI PROGRAMĄ

Rytą rūmuose nebuvo nė ženklo, kad iki pusiaunakčio čia vyko gausus svečių ir vaišių inauguracijos pokylis. Pirmosios darbo dienos rytas niekuo nuo kitų nesiskyrė ir Pakso namuose, Antakalnyje, tačiau tąkart pusę aštuonių į ankštą jų kiemą pirmą sykį įvairavo Prezidento limuzinas BMW su valstybės vadovo herbu vietoj valstybinio numerio. Šių namų šeimininkas jau buvo išgėręs rytinį arbatos puodelį ir netrukus, atsisveikinęs su namiškiais, išėjo į kiemą. Nepaisydami ankstyvos vasaros, prie vartų jau mindžikavo fotokorespondentai.

Į darbo kabinetą Rolandas Paksas įžengė likus kelioms minutėms iki aštuntos. Pradėdamas pirmąją Prezidento darbo dieną, jis neskubėjo atsisėsti į jo laukiantį valstybės vadovo krėslą ir stovėdamas peržvelgė pirmąjį laikraštį. Ant masyvaus stalo, be telefonų, gulėjo žalia knyga su JAV prezidento George'o W. Busho ir jo žmonos Lauros Bush autografais. Vasario 25-ąją atsisveikinimo autografus paliko Prezidentas Valdas Adamkus ir ponija Alma, todėl ši knyga kol kas ir pūpsojo užsilikusi ant darbo stalo. Paskui beveik nejudinama ji visus metus

gulės ant nedidelio stalelio prie lango, pro kurį atsiveria nuostabus vaizdas.

Pusvalandį skyręs spaudai ir darbotvarkei, lygiai pusę devynių Rolandas įžengė į posėdžių salę, kur jau buvo susirinkę kai kurie patarėjai. „Šiandien pradedame vykdyti programą“, – tokie po nuotaikingo pasisveikinimo buvo pirmieji Rolando Pakso žodžiai savo artimiausiai aplinkai. Kai Prezidentas išdėstė darbotvarkę, atsimenu, kilo įtarimas, kad naktį, grįžęs iš inauguracijos iškilmių, jis nenuėjo miegoti – sąsiuvinio lapas mirgėjo brūkšneliu prasidedančiomis eilutėmis.

Prirašyti iš po nakties lapai, kaip ir atskirus klausimus žymintys brūkšneliai, ilgainiui mūsų nebestebins, tačiau pirmą rytą kai kurie iš mūsų susižvalgė, o gerai nusiteikęs Prezidentas mestelėjo nedraudžias ateiti į darbą ir šeštą ryto. Tie, kuriems iki tol nebuvo tekę su juo dirbti, greit įsitikino, kad užuomina apie šeštą valandą nebuvo vien pokštas – darbo valandų jis pats niekada nepaisė ir nelabai galėjo pakesti, kai kas nors iš komandos žvilgčiodavo į laikrodį.

Pirmąją dieną jo laukė dvi spaudos konferencijos, o tuoj pat, devintą valandą, turėjo prasidėti susitikimas su užsienio šalyse reziduojančiais ambasadoriais, tačiau Prezidentas dar spėjo pasikalbėti su grupių vadovais, kitaip sakant, perkėlė į jų darbo sąsiuvinius nežinia kada suplanuotus darbus.

Reikėjo pasirašyti dekretą dėl Vyriausybės, tačiau prieš tai jis nusprendė pasikviesti žemės ūkio ministrą Jeronimą Kraujelį, o paskui – ir Susisiekimo ministerijos vadovą Zigmantą Balčytį ir be užuolankų paklausti, ar jie pajėgūs tvarkytis savo žinybose.

Kitos dienos pavakare Prezidentas rengėsi skristi į Afganistaną aplankyti ten tarnaujančių Lietuvos karių, todėl reikėjo neatidėliotinai aptarti ir kai kurias pirmosios poilsinės, kaip jis pavadino skrydį į karo nusiaubtą kraštą, kelionės detales.

Tačiau pirmą rytą posėdžių salėje, kur ant sienų kabo buvusių Lietuvos prezidentų portretai, nuskambėjo ir viena esminė, arba programinė, Prezidento Rolando Pakso mintis: „Mūsų uždavinys – politinių sprendimų svorį perkelti prie šio stalo“. Tada tie žodžiai nuskambėjo visiškai natūraliai, ir niekam į galvą neatėjo mintis, kad siekdamas paversti juos realybe Prezidentas užsitrauks vis didėjančią jo politinių priešininkų nemalonę.

Baigiant pirmąjį posėdį buvo pastebėta, kad didžiulis ovalus stalas yra lyg ir per solidus palyginti nedideliame rytinių pasitarimų dalyvių ratui, todėl Prezidentas pasiūlė kitą rytą rinktis jo kabinete ir suminėjo visus, kurie turi dalyvauti: Dalia Kutraitė-Giedraitienė, Remigijus Ačas, Alvydas Medalinskas, Ona Buišienė, Jonas Ragauskas, Ona Valiukevičiūtė, Rosvaldas Gorbačiovas ir Edmundas Ganusauskas.

Lygiai devintą Prezidentas įžengė į Baltąją salę, kurioje, išsirikiavę palei tris sienas, jo laukė Lietuvos ambasadoriai ir Užsienio reikalų ministerijos vadovai. Su kiekvienu jų pasisveikindamas Rolandas Paksas trumpam stabtelėdavo, kad pasikeistų vienu kitu žodžiu. Po to savo kalboje Prezidentas išdėstė Lietuvos užsienio politikos strateginius uždavinius, ragino misijų vadovus drąsiai siūlyti idėjas ir nebijoti naujovių – artėjant narystei NATO ir Europos Sąjungoje reikėjo iš anksto galvoti apie atnaujintą užsienio politikos koncepciją.

PIRMIEJI PIETŪS – SU DRAUGAIS

Dalyvaujant pirmajame Prezidento susitikime su diplomatų korpusu, tokia, sakytum, nepėsčia auditorija, buvo šiek tiek neramu – kokia bus ambasadorių reakcija, juk tikriausiai ne vien ministras Antanas Valionis laukė kitokių rinkimų rezultatų ir kito Prezidento.

Rinkimų kampanijos mėnesiais buvo nuolat kartojama, kad Rolandas Paksas nesugebės deramai tęsti užsienio politikos kurso, kurį iki tol, girdi, mynė tokie grandai kaip Algirdas Brazauskas ir Valdas Adamkus.

Vėliau turėsiu daugybę progų akivaizdžiai įsitikinti, kad Rolandas Paksas puikiai atstovavo mūsų valstybei, tačiau tada, pirmąją jo darbo dieną, jaudino kiekvienas palankus ženklas, pavyzdžiui, gana ilgi plojimai po kalbos, ministro Antano Valionio sveikinimas ir patikinimai, kad „Jūsų nubrėžti uždaviniai bus vykdomi“.

Kurį laiką pasišnekučiavęs su diplomatais ir prie vaišių stalo Derybų salėje, Prezidentas apie 11 valandą grįžo į kabinetą. Po valandos, kurią jis paskyrė gautiems dokumentams, Rolandas Paksas pietavo su jam itin mielais svečiais iš Austrijos – garsiu gydytoju Hansu Werneriu Wacławiczeku, jo žmona Renate, žinomo Zalcburgo

advokato ir lakūno Eugeno Salpiaus žmona Ruth Waltraud ir jos dukra Tina. Visi šie žmonės buvo pakviesti į inauguracijos iškilmes, tačiau tą dieną Prezidentas negalėjo jiems skirti daugiau dėmesio, todėl ir pakvietė pietų.

Pažintis su šiais žmonėmis prasidėjo nuo advokato Eugeno Salpiaus, dar pirmaisiais nepriklausomybės metais atskridusio į Lietuvą mokytis akrobatinio skraidymo. Šio meno pamokas jam, be kitų instruktorių, davė ir Vilniaus S.Dariaus ir S.Girėno aeroklubui tada vadovavęs Rolandas Paksas.

Po kelerių metų, kai Rolandas Paksas sunkiai susirgo ir gydytojai, išleisdami iš ligoninės, uždraudė jam nutolti nuo kokios nors gydymo įstaigos daugiau kaip per kilometrą, būtent Eugenius Salpius kreipėsi į profesorių Hansą W.Waclaviczeką. „Operacija buvo labai reta, labai sudėtinga ir labai sėkminga“, – vėliau sakė profesorius.

Taip sutapo, kad pasveikęs tais pačiais 1996 metais Rolandas Paksas pasuko į politiką. Dabar, kai prie pietų stalo svečias pasveikino buvusį savo pacientą dėl tokio ryžtingo žygio į politikos Olimpą, Prezidentas pajaukavo, girdi, Jūs, daktare, per operaciją tikriausiai palikote kažkokią politinę bacilą.

Tą dieną į rūmus dar plaukė daugybė sveikinimų – nuo valstybių vadovų, organizacijų, pasaulyje žinomų žmonių. Kai kurie politikai Rolandą Paksą sveikino telefonu. Apie pietus atėjo žinia, kad pusę ketvirtos Prezidentui skambins Rusijos vadovas Vladimiras Putinas.

Nežinau, kuriam iš patarėjų, veikiausiai Alvydui Medalinskui, kilo mintis, jog reikia pasirūpinti, kad pirmiau paskambintų, tarkime, Estijos ir Lenkijos prezidentai, o ne Rusijos vadovas. Iš tikrųjų taip ir įvyko, nors nei Arnoldas Rüüttelis, nei Aleksandras Kwaśniewskis apie tą menką gudrybę nė neįtarė – skambučių laikas buvo suderintas per jų patarėjus.

14 valandą Prezidento jau laukė sausakimša spaudos konferencijų salė. Norėdami bent kiek padėti jam prieš dar vieną tos dienos debiutą, kartu su Dalia Kutraite jos kabinete beveik iki paskutinės minutės bandėme dėlioti pagrindinius Prezidento žodžio žurnalistams akcentus.

Jis pats tą dieną, kiek mes iš šalies matėme, neturėjo nė penkiolikos minučių ramiai pagalvoti apie tai, ką privalu pasakyti nekantraujantiems,

kritiškai nusiteikusiems, menkiausią gudravimą kiaurai išvelgiantiems žurnalistams.

Apie Rolando Pakso požiūrį į žiniasklaidą, santykius su ja bei jos įtaką Prezidento nušalinimo kampanijoje, matyt, kalbėsime dar ne sykį. Tačiau kol kas, užbėgant įvykiams už akių, maga pasakyti, kad jo – iš prigimties ne oratoriaus – viešas žodis ilgainiui vis dėlto darėsi sklandesnis ir įtaigesnis, iš balso traukėsi nenatūralios intonacijos, mezgėsi tikresnis ryšys su auditorija. Tiesa, per metus jam taip ir nepavyko atsikratyti kai kurių prie liežuvio prikepusių beprasmių arba netinkamai vartojamų žodžių, nors apytikrį jų sąrašą Prezidentas daug kartų matė ir girdėjo.

Žinoma, ne jo charakteriui leisti įtikinamam, kad ir kalbos dalykams reikia rasti bent pusę valandos per savaitę. Vis dėlto eksromptu sakomos kalbos pastebimai keitėsi į gerąją pusę, ir tai galėjai paaiškinti jam būdinga greita orientacija įvairiose situacijose ir prigimtiniu imlumu.

Žurnalistai pirmąkart jų akyse pasirodžiusį Prezidentą užvertė klausimais. Ar bus keičiami ministrai? O Laurinkus? Klimavičius? Turniškęs? Kodėl pirmoji kelionė – į Afganistaną, o ne į Latviją ar Estiją? Užsieniečiai varė savo vagą: ką ponas Prezidentas manys apie Jungtinių Tautų rezoliuciją dėl Irako? Ką – dėl garsiosios Jacques'o Chiraco frazės apie tai, kad į Europos Sąjungą dar tik ateinančios šalys praleido puikią progą patylėti?

Prisišlieję prie sienos, Prezidento debiutą šioje salėje stebėjome su slepiamu jauduliu, tačiau į pabaigą nerimas atlėgo. Atsakymai – konkretūs, be klaidų, kai reikia – šmaikštūs, laikysena ir intonacijos irgi niekam neturėjo užkliūti. Pirmąjį žurnalistų smalsumą Prezidentas, kaip atrodė, apmalšino sėkmingai, ir reportažuose buvo tik švelniai įgelta, girdi, Rolandas Paksas, kalbėdamas apie prioritetus, rėmėsi savo inauguracine kalba.

Beje, spaudos konferencijoje dalyvavę žurnalistai negirdomis praleido vieną svarbų akcentą: Rolandas Paksas pranešė kiekvieną savaitę kviesiąs pokalbio premjerą ir Seimo pirmininką. Nėra abejonių, jog ir Algirdui Brazauskui, ir Artūrai Paulauskui toks Prezidento sprendimas buvo ne itin maloni naujiena.

Skambutis iš Kremliaus nuskambėjo kaip žadėta – lygiai pusę ke-

turių. Po tradicinių mandagumo frazių valstybių vadovai palietė keletą abiem šalims aktualių klausimų. Paskui Vladimiras Putinas pasakė žinąs apie Prezidento rytdienos skridimą į Afganistaną ir paprašė, jeigu bus nesunku, sugrįžus paskambinti. Mat apie tenykštę situaciją norįs išgirsti iš pirmų lūpų. Tas keistokas prašymas, tarsi Rusijos vadovas nepasitikėtų savo žvalgyba, tikriausiai buvo tik pokalbio pabaigai tinkantys niekuo neįpareigojantys mandagumo žodžiai.

LORDAS ŽARSTĖ SĄMOJUS

Tuo metu prie Vilniaus jau artėjo NATO generalinio sekretoriaus lėktuvas, o ant stiebų vidiniame Prezidento rūmų kieme jau kuris laikas plaikstėsi Šiaurės Aljanso ir Lietuvos vėliavos. Ant laiptų raudonavo tokiomis progomis paklojamas kilimas. Kaip pagal laikrodžio dūžį, lygiai pusę penkių atsivėrė abejos Baltosios salės durys, ir iš priešingų pusių vienas prie kito energingais žingsniais ėmė artėti NATO vadovas ir Lietuvos Respublikos Prezidentas. Jie susitiko pačiame salės viduryje ir šiltai pasisveikino – lordas George'as Robertsonas ant Rolando Pakso dešinėsios uždėjo ir antrąją savo ranką. Po to svečiui buvo pristatyti kai kurie Prezidento komandos nariai bei krašto apsaugos pareigūnai.

Derybų salėje George'as Robertsonas ir Rolandas Paksas kurį laiką, kol pokalbis dar nebuvo pakrypęs oficialia linkme, linksmai šnekučiavosi angliškai. Lordas tikriausiai būtų nuoširdžiai nusistebėjęs, jeigu kas nors tuosyk būtų jam pašnibždėjęs, girdi, Lietuvoje visi žino, jog Prezidentas nemoka anglų kalbos.

Vėliau apie tai, kaip Užsienio reikalų ministerijos koridoriuose buvo skleidžiamas mitas, girdi, Rolandas Paksas kalba tik rusiškai, girdėjau iš pačių šios žinybos darbuotojų. Plačiai pasklidusia nuomone, kad Prezidentas nemoka angliškai, kartą, po bendro susitikimo su amerikiečiais investuotojais, stebėjosi ir Šarūnas Marčiulionis.

Žinoma, sveikai mąstančiam žmogui negali taip paprastai ateiti į galvą, jog Rolando Pakso oponentai naujus mitus kūrė tik tam, kad kristų dar vienas šešėlis, kad žmonės imtų abejoti: gal iš tikrųjų ne tą išsirinkome.